

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

*КАФЕДРА ТЕОРІЇ
ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА*

**ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА**

*Матеріали круглого столу
(м. Дніпро, 24 листопада 2017 р.)*

У к л а д а ч і:
*доктор юридичних наук, доцент Кучук А.М.,
кандидат юридичних наук, доцент Орлова О.О.*

Дніпро
«Ліра ЛТД»
2017

УДК 340
П 69

П 69 Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 24 листоп. 2017 р.); уклад.: д-р юрид. наук, доц. А.М. Кучук; канд. юрид. наук, доц. О.О. Орлова. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 100 с.

ISBN 978-966-383-961-5

Вміщено матеріали науково-практичного семінару, які можуть бути використані викладачами для підготовки до занять з теорії держави та права, конституційного права, а також для розробки підручників і навчальних посібників. Збірник буде корисним для здобувачів вищої освіти при підготовці до навчальних занять з теорії держави та права, конституційного права, а також для поглибленого вивчення вказаних дисциплін.

Редакційна колегія не несе відповідальності за матеріали, опубліковані у збірнику. Всі матеріали надані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника круглого столу.

ISBN 978-966-383-961-5

УДК 340

© Автори, 2017
© ДДУВС, 2017
© Ліра ЛТД, 2017

ЗМІСТ

Боняк В.О.

Погляд на зміст принципу верховенства права крізь призму практики Європейського суду з прав людини 6

Гловюк І.В.

Тримання під вартою у судовому провадженні в суді I інстанції у контексті рішення «Ігнатов проти України» 9

Кучук А.М.

Практика Європейського суду з прав людини у контексті аксіологічного підходу 12

Білозьоров Є.В.

Теоретичний аналіз діяльнісного підходу у методології сучасного правознавства 15

Замковий Є.М.

Право на життя в аспекті реалізації норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 19

Кожушна О. В.

«Розумний строк» судового провадження у практиці ЄСПЛ 22

Корнієнко М.В.

Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного права (на прикладі рішення суду) 24

Мінченко О.В.

Практика Європейського суду з прав людини в контексті юридичної лінгвістики та аксіології 26

Марченко Т.Ю.

Право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження: застосування національними судами практики Європейського суду з прав людини 29

Мороз Ю.Г., Біденчук Т.М.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини у справах щодо застосування етнічного профайлінгу в діяльності поліції 32

Орлова О.О., Сухицька К.О.

Захист приватності в умовах цифрової епохи в європейській судовій практиці 36

Пендюра М.М.

Європейська практика судового захисту честі, гідності людини та громадянина 37

Рогальська В.В.

Практика Європейського суду з прав людини щодо здійснення відбирання зразків для проведення експертизи ... 40

Сердюк І.А.

Відповідність принципу правопевності як суттєва ознака категорії «правовий акт» 43

Сердюк Л.М.

Конституційне право на приватність: поняття, зміст та стандарти його дотримання на основі практики Європейського суду з прав людини 45

Синюта Л.Л.

20 років дії в Україні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: проблемні аспекти 52

Солдатенко О.А.

Огляд практики Європейського суду з прав людини щодо права на заборону катування, жорстокого поводження і безкарності 55

Ступак С.Р.

Розуміння верховенства права: український досвід 61

Філянїна Л. А.

Практика Європейського суду з прав людини щодо виняткових обставин відступати від зобов'язань, передбачених Конвенцією ... 65

Циб І.С.

Реалізація положень Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в Україні 69

Шаповалова І.С.

Право підозрюваного на обізнаність щодо інкримінованого кримінального правопорушення під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу в контексті практики ЄСПЛ ..72

Біденчук Т.М.

Аборт – це не право жінки, це смертна кара ненародженої дитини ... 77

Дегтяр В.А.

Демократія – найгірша форма правління? 78

Заїка О.В.

Захист тварин – справа честі людей! 81

Мостіпан Ю.О.

Рівність vs справедливість 83

Пекарчук А.В.

Гендерна рівність та звичаї українського суспільства: єдність та антагонізм 86

Соловей І.Ю.

Обов'язок держави інформування громадян: на прикладі демократичної та антидемократичної держави89

Філянін Є.П.

Друга поправка до Конституції Сполучених Штатів Америки: зміст документа та його фронтірний характер 92

Чуприна А.В.

Пропаганда як спосіб державного управління 97

Боняк В.О.,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПОГЛЯД НА ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

При підготовці тез доповіді поставлено за мету з'ясувати зміст принципу верховенства права крізь призму діяльності Європейського суду з прав людини (далі - Суд).

Принцип верховенства права сьогодні успішно реалізується у переважній більшості держав світу. Він є засобом для досягнення внутрішньої мети права і правової системи загалом – забезпечення пріоритету природних прав людини [1, с. 18].

У звіті Венеціанської комісії 2011 року на підставі аналізу правових систем європейських держав у пошуках спільних елементів, характерних як для «верховенства права», так і «правової держави», було запропоновано щонайменше шість необхідних їх складових, до яких віднесено: 1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом [2].

На сьогодні зміст вищезазначених складових досліджуваного принципу досить детально розкрито Європейським Судом з прав людини, підтвердженням чому є низка його рішень.

Першою складовою поняття «принцип верховенства права» є «якість» законодавства, яку П.М. Рабінович характеризує як змістовну відповідність правам людини – бодай у тій їх номенклатурі, що зафіксована у відповідних міжнародних конвенційних актах (як «всесвітніх», так і європейських); фактичну доступність закону людині, можливість ознайомитись із його текстом; достатню ясність, мовну зрозумілість закону, яка б дозволяла нехай навіть за допомогою фахівця-юриста – передбачити, з розумною для даних обставин мірою визначеності, наслідки поведінки, що ним регулюється) [3, 10].

Цей елемент досліджуваного поняття розкрито у рішеннях Євросуду «Полторацький проти України», «Михайлюк та Петров проти України» У них Суд наголошує, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права [4].

Другим елементом принципу верховенства права є правова (юридична) визначеність. Ця вимога розкрита у рішеннях по справах «Брумареску проти Румунії», «Христов проти України», «Рябих проти Росії». Зокрема, у рішенні по справі «Христов проти України» суд зазначає, що принцип юридичної визначеності є одним з основоположних аспектів верховенства права, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів. Також, наголошується в рішенні, принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду [5].

Щодо третього елементу – заборони довільності у прийнятті рішень, то про цей складовий елемент принципу верховенства права йдеться у рішеннях "Асанідзе проти Грузії", "Алексанян проти Росії" та ін.. Зокрема, у рішенні по справі «Волков проти України» Суд наголошує на необхідності

поновити позивача на посаді, а також вказує на необхідність достатнього відділення судової гілки влади від інших гілок державної влади, так як така незалежність судової гілки влади є однією з найважливіших цінностей, які підтримують ефективність демократій [6].

Наступний елемент принципу верховенства права, що знайшов своє відображення у рішеннях Євросуду – доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти. Так, у справі «Нікула проти Фінляндії» Суд дійшов однозначного висновку про обов'язок національних судів взагалі, та головуючих у судових засіданнях зокрема, керувати процесом у такий спосіб, який би забезпечував належну поведінку сторін та, що найголовніше, справедливість процесу, а не залишав вирішення питання про правомірність тверджень учасників судового розгляду іншим судовим органам [7].

Повага до прав людини – цей складовий елемент принципу верховенства права, як зазначає сам Суд, втілено практично в усіх статтях Конвенції, якої зобов'язались дотримуватись держави-члени Ради Єв-

ропи [3, с.9], а також у рішеннях по справах «Хасан Ільхан проти Туреччини», «Хант проти України» та ін. Так, у своїй правовій позиції у справі по «Хант проти України» Європейський Суд дійшов висновку, що заявник не був залучений у провадження, внаслідок яких приймалися рішення, тією мірою, яка є достатньою для забезпечення захисту його інтересів, а державні органи вийшли за межі своєї дискреції і не забезпечили рівновагу між інтересами заявника та інших осіб [8].

Щодо недискримінації і рівності перед законом як складової принципу верховенства права, то практикою Суду встановлено, що дискримінація означає поводження з особами у різний спосіб, без об'єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях. Відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного обґрунтування, іншими словами, якщо вона не переслідує легітимну ціль або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною ціллю [9].

Безумовно, ці приклади не дають вичерпної характеристики змісту принципу верховенства права. Однак, висловлюємо сподівання, що вони у зрозумілій формі розкривають не тільки підходи Європейського суду з прав людини до розуміння державами-членами Конвенції принципу верховенства права, але й сприятимуть його утвердженню в Українській державі.

Бібліографічні посилання:

1. Малишев Б.В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект) / Б. В. Малишев // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2012. - № 8. - С. 14-20.
2. CDL-AD(2011)003rev. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. – 16 с.
3. Рабінович П. М. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України)/ П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 2 (45). – С. 3-16.
4. Рішення у справі «Кудла проти Польщі» Михайлюк та Петров проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_500.
5. Рішення у справі "Христов проти України" Заява № 24465/04) Страсбург, 19 лютого 2009 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_443.
6. Рішення у справі «Олександр Волков проти України» Заява № 21722/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print.
7. Рішення у справі «Нікула проти Фінляндії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_042.
8. Рішення у справі "Хант проти України" (Заява № 31111/04) Страсбург, 7 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_126.
9. Справа «Пічкур проти України» (Заява № 10441/06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_984.

Гловюк І.В.,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В СУДІ І ІНСТАНЦІЇ У КОНТЕКСТІ РІШЕННЯ «ІГНАТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

Незважаючи на те, що КПК України передбачає судовий та змагальний порядок вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому провадженні в суді І інстанції, деякі аспекти застосування його норм можуть бути піддані критиці та мають бути вдосконалені у аспекті відповідності ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці ЄСПЛ. Відмітимо, що далеко не завжди усунення констатованих ЄСПЛ порушення Україною ст. 5 Конвенції вимагають внесення змін та доповнень до КПК України (як це передбачено, наприклад, у рішенні у справі п. 35 рішенні у справі "Чанєв проти України" (заява № 46193/13)): у ряді випадків достатньо змін судової практики та більш чіткого застосування чинного законодавства.

У справі "Ігнатов проти України" (заява № 40583/15) [1] було констатовано такі аспекти порушення ст. 5 Конвенції.

1. 1 жовтня 2013 року районний суд провів підготовче судове засідання у цій справі і продовжив строк тримання заявника та V. під вартою до 29 листопада 2013 р. Суд зазначив, не вдаючись у деталі і не вказуючи, кого із підозрюваних це стосується, що "інші запобіжні заходи не забезпечать належної поведінки обвинуваченого" в ході судового розгляду. Суд зазначає, що, незважаючи на те, що кримінальна справа була на новій процесуальній стадії, із двома обвинуваченими, національний суд не навів ніяких підстав для свого рішення і не вказав про кого із підозрюваних йдеться у рішенні. Це залишило заявника в стані невизначеності щодо підстав його затримання після цієї дати. У зв'язку з цим, Суд повторив, що відсутність будь-яких підстав, наданих судовими органами у своїх рішеннях, які дозволяють затримання протягом тривалого періоду часу є несумісним з принципом захисту від свавілля, закріпленого у параграфі 1 статті 5. За цих обставин Суд вважає, що рішення районного суду від 1 жовтня 2013 року не надавало заявникові адекват-

ного захисту від свавілля, який є суттєвим елементом законності тримання під вартою за змістом параграфу 1 статті 5 Конвенції, відповідно, мало місце порушення параграфу 1 статті 5 Конвенції.

Разом з тим, слід відмітити, що хоча ст. 315 КПК не містить вимог щодо змісту ухвали суду у частині запобіжного заходу, у силу відсилання до положень Розділу 2 повинні бути виконані вимоги ст. 199 КПК щодо ухвали про застосування запобіжних заходів (враховуючи формальну відсутність можливості продовжити строк дії запобіжного заходу), у тому числі наведено обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК; обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК; посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини. Таким чином, для дотримання вимог Конвенції у таких ситуаціях необхідна зміна судової практики.

2. Крім того, Суд зазначив, що тримання заявника під вартою тривало майже рік і вісім місяців. Серйозність звинувачень, висунутих проти нього і ризик його втечі були згадані в первісному рішенні про застосування до нього запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Ці ж аргументи, а також ризик його впливу на хід розслідування, який був доданий незабаром (див. пункти 8 і 13), залишилися незмінними аж до винесення вироку, за винятком рішення від 1 жовтня 2013, яке не містило взагалі ніяких підстав. Таким чином, суди використовували ті ж підстави для продовження терміну тримання заявника під вартою. Проте, відповідно до параграфу 3 статті 5, обґрунтування будь-якого терміну тримання, незалежно від того, наскільки коротким цей термін є, повинно бути переконливо продемонстроване владою. Крім того, з плином часу для тривалого тримання заявника під вартою потрібне додаткове обґрунтування, але суди не надали жодних додаткових аргументів. Крім того, на жодному з етапів національні суди не розглянули будь-які інші превентивні заходи в якості альтернативи тримання під вартою. Відповідно, Суд прийшов до висновку, що мало місце порушення параграфу 3 статті 5 Конвенції.

Національне законодавство, зокрема, ст. 331 КПК передбачає, що під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого. Незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня

застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців. Враховуючи вимогу про вмотивованість ухвали, вона повинна відповідати вимогам, передбаченим ст. 196 КПК у поєднанні із ст. 194 КПК, а щодо запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою (ч. 3 ст. 199 КПК). Тобто КПК у цій частині у відповідає вимогам Конвенції та практики ЄСПЛ. Таким чином, для дотримання вимог Конвенції у таких ситуаціях необхідна зміна судової практики.

3. Також Суд нагадав, що параграф 4 статті 5 Конвенції передбачає, що "законність затримання вирішується без зволікання". Є два аспекти цієї вимоги: по-перше, можливість судового розгляду повинна бути надана незабаром після того, як особа була затримана, і, при необхідності, через розумні проміжки часу після цього. По-друге, судовий розгляд повинен проводитися з належною ретельністю (див. Худобін проти Росії, № 59696/00, § 115, ЕCHR 2006-XII (витяги). Суд зазначив, що клопотання заявника про звільнення від 27 грудня 2013 року і 15 серпня 2014 роки не були розглянуті судом аж до 24 січня та 4 вересня 2014 року, відповідно, що не відповідає вимогам розгляду без зволікання. Отже, мало місце порушення параграфу 4 статті 5 Конвенції.

Разом з тим, КПК містить положення, що слідчий суддя, суд зобов'язаний розглянути клопотання підозрюваного, обвинуваченого протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 4 ст. 21 КПК), а також положення, що кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово. Тобто КПК у цій частині у відповідає вимогам Конвенції та практики ЄСПЛ. Таким чином, для дотримання вимог Конвенції у таких ситуаціях необхідна зміна судової практики.

Бібліографічні посилання:

1. Рішення «Ігнатов проти України» (заява № 40583/15). – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-169524"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) Неофіційний переклад Адвокатського об'єднання «Кульчицький, Кулаков і Біднягін», режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/895eb1efa4312a8dc22580f8003d.pdf>.

Кучук А.М.,
професор кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Загалом, право є не статичним, а динамічним явищем (хоча це не означає, що воно не є стабільним; праву властива і певна стабільність, інакше воно не змогло б виконувати свою основну функцію – регулювання суспільних відносин), відповідно, зрозуміти причини еволюції, коеволюції суспільства і права, встановити фактори таких змін і дозволяє саме синергетичний підхід.

Важливим не лише в теоретичному, але і практичному сенсі є застосування цього підходу для дослідження права України, зокрема з метою з'ясування можливості гармонізації з *acquis communautaire*, визначення ступеня імплементації окремих норм *acquis communautaire* у національне право тощо.

Дослідження соціальних явищ, яким є і право, має ґрунтуватися на аксіологічному підході. Одним із предметів філософських дискусій (а ще більше теологічних) є наявність / відсутність абсолютних цінностей, однією з яких, наприклад, можуть бути права людини. Водночас, цивілізоване суспільство, що пережило дві світові війни виробило для себе систему цінностей, яка ґрунтується на гуманізмі. Саме гуманістична ідеологія є базисом міжнародного права. У преамбулі Статуту ООН зазначається: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити прийдешні покоління нещастя війни, яка двічі в нашому житті принесла людству невимовне горе, і знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків та жінок і в рівність прав більших та малих націй, та створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливість і повага до зобов'язань, що випливають із договорів та інших джерел міжнародного права, і сприяти соціальному прогресу й поліпшенню умов життя при більшій свободі» [1].

Наріжним каменем гуманізму є людина. Навколо неї вибудовується вся система соціуму, саме людині мають служити соціальні інститути. Сприйняття цієї цінності закріплено у Основних законах багатьох дер-

жав, не є винятком у цьому аспекті і Україна: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2] – проголошується у ч.1 ст. 3 Конституції України.

Слід зауважити, що одним з положень, яке опосередковано дією принципу Бора згаданого вище, є «факт відкриття німецьким фізиком Вернером Гейзенбергом, закону співвідношення невизначеностей. Його дію можна визначити як визнання неможливості однакового опису двох об'єктів з однаковою точністю, якщо ці об'єкти належать різним системам» [3]. Таке суто фізичне положення з повною мірою відноситься і до вивчення права та пізнання сутності правового поліцентризму. Перефразувавши Вернера Гейзенберга можна наступним чином сформулювати співвідношення невизначеностей: неможливо одночасно досліджуючи право різних культур (цивілізацій), отримати єдине правильне знання про право. Як наголошує польський філософ сучасності Л. Колаковський: «Ми можемо уявити собі всеохопне братерство вовків, але не людей, оскільки потреби вовків обмежені й визначені, тож їх можна було б загалом вдовольнити, в той час як людські потреби не мають меж, які можна було б окреслити, а відтак ідея повного задоволення суперечить їхній різноманітності й невизначеності» [4, с. 15].

Не можна не згадати і рішення Європейського суду з прав людини у справі SAS проти Франції (S.A.S. v. France), прийняте 1 липня 2014 року. Заявниця – громадянка Франції – мусульманка стверджувала, що їй через набуття чинності законом від 11 квітня 2011 року № 2010-1192 забороняється носити паранджу, що закриває все обличчя, оскільки цей закон забороняє закривати обличчя в публічних місцях. Більшістю голосів було вирішено, що у справі не було порушення статей 8 та 9 Конвенції, а також одноголосно, що не було порушення статті 14 Конвенції. На думку Суду, повага до мінімальних стандартів цінностей відкритого демократичного суспільства, умови співжиття, зокрема закритість обличчя, сприймається державою як порушення прав інших людей жити у просторі соціалізації, яка робила співжиття легшим [5].

Загалом зміст аксіологічного підходу передбачає низку положень, які необхідно врахувати досліднику, до яких зокрема належать такі:

- рівноцінність різних поглядів на право, різних концепцій розуміння права; неправильність твердження про «неповноцінність» інших культур, їх недорозвиненість тощо;
- дослідження соціального явища, в тому числі і права, має враховувати культурне середовище в якому воно перебуває;
- синергія замість поглинання і нав'язування;

- прагматизм, що заснований на соціокультурному розумінні цінностей.

З наведеного можна зробити висновок про те, що одне і те ж явище різними людьми чи їх групами сприймається по-різному. Більш того, одним і тим же суб'єктом одне і те ж явище залежно від обставин те ж сприймається по-різному. Слід зазначити, що на цьому неодноразово наголошував і Європейський суд з прав людини. У справі «Бекер проти Австрії» (*Becker v. Austria*) Суд зазначає, що «Однак заявник у цій справі працював стоматологом. Навіть при тому, що наявність водійського посвідчення могло допомогти заявнику дістатися до місця роботи в свою стоматологічну клініку, немає ніяких доказів того, що водійське посвідчення було необхідною умовою для його роботи за фахом. Однак Суд вважає, що висновок про неприйнятність статті 6 § 1 Конвенції тільки через цю причину був би некоректним, оскільки, залежно від конкретних обставин справи, одні і ті ж водійські права або дозвіл можуть або не можуть розглядатися, для цілей статті 6 § 1, як необхідна умова для заняття конкретною професією [6].

У справі *Вінтер та інші проти Сполученого Королівства* (*Vinter and others v. the United Kingdom*) Європейський суд з прав людини переглянув у світлі досягнення таких цілей покарання як запобігання та реабілітація підхід до питання, чи можна вважати довічне позбавлення волі таким, що може бути зменшено, зазначивши, що воно вважається таким, коли допускається перегляд, який дозволяв би національним органам влади розглянути питання того, чи були зміни в житті ув'язненого значними і під час відбування покарання був зроблений такий прогрес в напрямку реабілітації, що це означає, що подальше ув'язнення більше не може бути обґрунтованим з правомірних пенологічних підстав. Крім того, Суд вперше пояснив, що довічно ув'язнений має право знати на початку свого строку ув'язнення, що він повинен робити, щоб претендувати на звільнення, і за яких умов, у тому числі коли матиме місце перегляд його покарання або коли про такий перегляд можна клопотати [7].

У справі «Трабелсі проти Бельгії» (*Trabelsi v. Belgium*) Європейський суд з прав людини змінив своє бачення розв'язання питання екстрадиції: «За цих умов Суд вважає, що довічне ув'язнення, яке може бути застосоване до заявника, не може бути визнане як таке, що може бути зменшеним, у цілях ст. 3 Конвенції у розумінні рішення у справі *Вінтер та інші*. Наразивши заявника на ризик поводження всупереч цьому положенню, Уряд спричинив відповідальність держави згідно з Конвенцією. Суд, відповідно, доходить висновку, що екстрадиція заявника до США становила порушення статті 3 Конвенції» [8].

Для України, в якій продовжуються державотворчі процеси, визна-

чаються пріоритети розвитку, важливим є обрання відповідної системи цінностей (до того ж, не тільки *de jure*, але і *de facto*): в якій право розуміється як воля держави і, відповідно, визнається пріоритет держави над людиною або іншої – в якій право розглядається як свобода, а відтак, права людини є визначальним фактором прийняття державних рішень. Зауважимо, перша система була характерна, зокрема, для СРСР, друга система обрана європейськими державами.

На сьогодні, незважаючи на проголошення нашою державою людини основною цінністю, декларування європейського вибору, національна правова система продовжує традиції Радянського Союзу.

Бібліографічні посилання:

1. Устав Организации Объединённых Наций и Статут Международного Суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/charter-United-nations/index.html>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
3. Принцип додатковості, його прояви і сутність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-article.com/index.php?newsid=38333>.
4. Колаковський Л. Мої правильні погляди на все / Пер. з польської С.Яковенка. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 280 с.
5. Case of S.A.S. v. France, Application no 43835/11, Council of Europe: European Court of Human Rights, 1 July 2014, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145466>.
6. Case of Becker v. Austria, Application no 19844/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11 June 2015, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155088>.
7. Case of Vinter and others v. the United Kingdom, Application nos 66069/09, 130/10, 3896/10, Council of Europe: European Court of Human Rights, 9 July 2013, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>.
8. Trabelsi v. Belgium, Application no. 140/10, Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 September 2014, available at: <http://www.refworld.org/docid/540857bc4.html>.

Білозьоров Є.В.,
заступник директора
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ
У МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ПРАВознавства**

Розбудова державності України в умовах сьогодення вимагає переосмислення та концептуалізації наукових ідей та поглядів, що торкаються сутності і значення чинників, які впливають на формування правової держави. Розвинена наука, високий рівень освіти та культури, у

тому числі й культури управління – це той фундамент, без якого неможливо досягти справжньої незалежності держави.

До фундаментальних проблем юридичної науки під кутом зору демократичної трансформації українського суспільства належить розроблення методології юридичних досліджень, об'єктивне вивчення історичного досвіду в галузі державно-правового будівництва. Істотного оновлення потребує методологія вітчизняного правознавства в напрямі наближення до найбільш вагомих загальноновизнаних досягнень європейської та світової наукової думки.

Реалії нового століття зумовлюють невідпинне зростання соціальної значущості юридичної науки. За цих умов наукове обґрунтування стає обов'язковою основою ефективності державних рішень, юридична наука набуває рис соціального інституту, покликаним якого є забезпечення стійкого розвитку суспільства, добробуту та прогресу. Усе це передбачає підвищені вимоги до методологічної оснащеності наукових досліджень, пошуку оновлених, відповідних виклику сьогодення світоглядних орієнтирів, осмислення сучасних наукових підходів і конкретних способів теоретичних досліджень.

Тому сучасна юридична практика вимагає від юриспруденції постійного вдосконалення методології. Очевидно, що для сучасної юридичної науки необхідно оновлення інструментарію дослідження. Успіх вирішення будь-якої проблеми залежить від наявності та ступеня розробленості методологічних передумов. За їх відсутності практичні дії виявляються або даремними, або небезпечними, породжуючи неочікувані наслідки, або ж узагалі – протилежні поставленим цілям. Результати наукової та практичної діяльності людей є наслідком не лише того, хто діє або на що спрямовано пізнавальну діяльність, а й того, яким методологічним інструментарієм здійснюється сам пізнавальний процес.

Методологія сучасних правових досліджень характеризується такими ознаками як охоплення різних форм теоретичного пізнання державно-правової дійсності, оптимізацією пізнавального інструментарію, впливовістю на рівень розвитку правової науки в цілому, зумовленістю світоглядними, філософськими та наукознавчими підвалинами юридичної науки ХХІ ст., новітньою науковою картиною світу права, тенденціями розвитку останнього тощо.

Основним компонентом методології сучасного правознавства, на нашу думку, визначальним за своїм евристичним потенціалом є методологічні підходи щодо інтерпретації яких склалися різні наукові позиції. Необхідно зазначити, що в юридичній науці як і в принципі загальнонауковій, не існує єдиного розуміння у визначенні методологічного підхо-

ду. Методологічним підходом називають: початкові начала, що визначають основний шлях, стратегію рішення поставленої задачі [1, с. 88]; об'єднані домінуючим методом взаємозалежні методи досліджень [2, с. 192]; сукупність (систему) принципів, які визначають загальну мету і стратегію відповідної діяльності [3, с. 27]; комплексну стратегію вивчення предмета правознавства [4, с. 57]; сукупність знань про процес наукового дослідження [5, с. 13 – 14]; бачення певного ракурсу дослідження, шляхом сприйняття відповідних засобів мислення або у формі цілісної системи, або у вигляді окремих конструкцій, дослідницьких рамок і принципів для вирішення власне наукових завдань і проблем; спосіб «помислити» об'єкт [6, с. 234]; засоби як філософського та метанаукового рівнів (загальна теорія систем, теорія моделювання, загальна теорія діяльності тощо), так й інших наук, які «працюють» на принципову методологічну орієнтацію наукового дослідження [7, с. 214]; комплексний алгоритм осмислення дійсності, що виникає в результаті поєднання «фундаментальних ідей» і певних методів, тобто як специфічну єдність світоглядного, теоретичного, методичного знання, в якій головним є визначений суб'єктом пізнання порядок поєднання теорії та методу [8, с. 14]; один із основних складових елементів парадигми та розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів. Він об'єднує різноманітні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких один або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжний характер [9, с. 66].

Виходячи із вищезазначених аспектів, можна зробити висновок, що методологічний підхід – це один із основних компонентів наукової парадигми та розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів серед яких одні або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжний характер [10, с. 72].

Враховуючи те, що предметом нашого дослідження є саме діяльнісний підхід, то на підставі узагальнення теоретичного матеріалу уявляється можливим здійснити характеристики саме цього підходу. Необхідно зазначити, що діяльнісний підхід використовується в методології суспільних наук, а його суть пояснюється зумовленістю соціальних явищ фактором існування людської діяльності, яка є детермінантом існування такої субстанціональної системи як суспільство. Поняття «діяльнісний підхід» у широкому розумінні означає, що в основу методології досліджень покладено категорію діяльності людини як суб'єкта (учасника) суспільно-правових відносин.

У процесі дослідження державно-правової сфери з використанням діяльнісного підходу, на нашу думку, є доцільним порушувати питання

не тільки про принципи, типологію, ефективність діяльності, а й про структурну схему діяльності. Структура діяльності висвітлюється у наукових концепціях по-різному, але поряд із тим можна виокремити такі структурні елементи: засіб, мета, мотив, об'єкт, результат, спосіб, суб'єкт, форма, ціль тощо. Самі ці складові можна використовувати як критерії при виокремленні державно-правових явищ, що обумовлюються чинником людської діяльності. Кожний складовий елемент структури діяльності може виконувати роль методологічного аспекту, зрізу або площини, у якій відбувається пізнання державно-правової дійсності.

У сучасному правознавстві діяльнісний підхід використовується досить широко, що зумовлено соціальною природою та функціональним призначенням держави та права, цілеспрямованою реалізацією прав та юридичних обов'язків соціальних груп, які виступають як суб'єкти права (суб'єкти правових відносин) тощо.

Отже, діяльнісний підхід передбачає здійснювати пояснення правового явища у нерозривній єдності з діяльністю людини. При цьому правове явище може бути об'єктом впливу, засобом діяльності, метою або результатом, чинником зовнішнього впливу тощо, але у всіх випадках проявляється певне співвідношення людини і явища, зумовлена включенням людини у складну систему соціальних взаємодій, побудованих на правових стандартах поведінки.

Бібліографічні посилання:

1. Козлов В.А. Проблемы предмета и методологии общей теории права / В.А. Козлов. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1989. – 120 с.
2. Правові системи сучасності : навч. посіб. / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. – 492 с.
3. Стефанов Н. Мультипликационный подход и эффективность / Н. Стефанов. – М. : Прогресс, 1976. – 251 с.
4. Чистякова Ю.В. Розширення методології порівняльного правознавства за рахунок залучення семіотичного методологічного підходу / Ю.В. Чистякова // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. - № 1. – С. 55-59.
5. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Оборотов Юрій Миколайович. – О., 2003. – 379 с.
6. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : [монографія] / Н. М. Пархоменко. – К. : Юридична думка, 2008. – 336 с.
7. Фальковський А. Методологія сучасної юриспруденції: аксіологічні та антропологічні засади / А. Фальковський // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : статті учасників Міжнар. «круглого столу» (м. Львів, 3 – 5 груд. 2010 р.). – Львів : Галицький друкар, 2010. – С. 634 – 644.
8. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы : [монографія] / А. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 334 с.
9. Бобровник С. В. Компромiс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : [монографія] / С. В. Бобровник. – К. : Юридична думка, 2011. – 384 с.
10. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 495 с.

Замковий Є.М.,
слухач магістратури факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Орлова О.О.,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ЖИТТЯ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВНИХ СВОБОД

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі Конвенція) започаткувала новий етап у діяльності державних органів. Це пов'язано з тим, що даний договір став частиною національного законодавства, та визнанням державою обов'язковості юрисдикції Європейського суду (далі Суд) з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

У зв'язку з цим тепер будь-який орган державної влади повинен узгоджувати свою діяльність з нормами Конвенції. В особливій мірі це стосується правоохоронних органів, з огляду на функції, покладені на них державою. Що ж до ефективності їх реалізації, то вона неможлива на сьогодні без знання положень Конвенції, адже захист прав і свобод людини в Україні відбувається як на конституційному рівні, так і на конвенційному.

З огляду на це, національні правоохоронні органи мають добре орієнтуватися в нормах Конвенції та знати її правові нюанси. На жаль, на сьогоднішній день з цим існують проблеми, які викликані різними обставинами як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру.

Стаття 2 Конвенції передбачає зобов'язання держави, спрямовані на забезпечення кожному права на життя. У тлумаченні цих обов'язків Суд їх загалом визначає як позитивні та негативні. Частиною позитивного обов'язку держави є також процесуальні, або процедурні обов'язки, що стосуються розслідування будь-якого насильницького по-

збавлення життя, замаху на життя, випадків застосування зброї державними органами. Позитивний обов'язок полягає у створенні необхідних правових умов для захисту життя, у тому числі шляхом прийняття відповідного законодавства, а негативний - в утриманні від позбавлення життя за винятком чітко визначених у ст. 2 випадків [1].

Враховуючи практику Європейського Суду з прав людини, позитивний обов'язок держави створити правові умови для захисту життя включає в себе необхідність вживати превентивні заходи для захисту особи, чиє життя перебуває під загрозою з боку іншої особи [2]. Відповідно держава порушуватиме свої зобов'язання за ст. 2, якщо державні органи не вжили всіх заходів для запобігання реальної та безпосередньої загрози життю, про яку вони знали чи повинні були знати. Тобто не кожна загроза життю покладає на державу вимогу вжити заходів для її запобігання. Для виникнення позитивного обов'язку держави повинно бути встановлено, що органи влади знали або повинні були знати про існування реального та нагального ризику життю визначеної особи з боку третіх осіб, але не вжили заходів у межах повноважень, які б відвернули загрозу [2].

Позитивні зобов'язання «захищати життя» стосуються і осіб, які знаходяться під вартою. Суд стоїть на позиції, що відповідальність за будь-які ушкодження, отримані під час тримання під вартою, покладається на державу. Особи, які знаходяться під вартою, перебувають у вразливому становищі, і влада повинна забезпечити дотримання їх прав. У випадку, якщо стан здоров'я особи, затриманої поліцією, був нормальний, але пізніше людина померла, на державу покладається обов'язок надати правдоподібні пояснення подіям, які призвели до її смерті. Ненадання подібних пояснень призводить до встановлення відповідальності влади за цю смерть [3].

Будь-які недоліки в розслідуванні, які підривають можливість встановити причину смерті або відповідальних осіб, будь-то безпосередні правопорушники або ті, хто замовив чи організував злочин, становлять небезпеку недотримання цього стандарту [4]. Також існує вимога щодо негайності та розумного терміну розслідування. Слід визнати, що можуть існувати перешкоди чи складнощі, що перешкоджають прогресу в розслідуванні за конкретної ситуації. Однак негайна реакція з боку органів влади при розслідуванні використання сили, що спричинило смерть, може загалом вважатися важливою для забезпечення впевненості громадськості у підтримці верховенства права та запобігання будь-якої можливості змови або замовчування неправомірних дій [5].

Таким чином, процесуальний елемент гарантій права на життя ви-

магає від держави запровадження та реалізацію механізму розслідування оскаржуваних випадків неправомірного позбавлення життя, який би відповідав критеріям незалежності та ефективності. Унаслідок свого характеру цей аспект не вимагає обов'язкового отримання певного позитивного результату розслідування, але має на меті спонукати органи державної влади за власною ініціативою здійснювати розслідування і забезпечити дотримання органами державної влади верховенства права [6].

Отже, ст. 2 Конвенції покладає ряд обов'язків на державу, без здійснення яких забезпечення права на життя не можливе. Більшість зобов'язань держава не зможе виконати без ефективної роботи системи правоохоронних органів, зокрема це стосується застосування превентивних заходів для захисту життя осіб, процесуального елемента гарантій права на життя та випадків правомірного застосування сили. Таким чином, знання працівниками правоохоронних органів усіх вищезгаданих нюансів забезпечення права на життя та узгодження з ними своїх дій та рішень сприятиме запровадженню в Україні європейських стандартів прав людини, попередженню порушень Конвенції. А підвищення рівня правової підготовки правоохоронців шляхом роз'яснення норм Конвенції і в подальшому створить передумови для зменшення чисельності скарг до Європейського Суду з прав людини на дії нашої держави.

Бібліографічні посилання:

1. Постановление Суда в деле «Кинан против Соединенного королевства» от 3 апреля 2001 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://proi.narod.ru>
2. Постановление Суда в деле «Осман против Соединённого Королевства» от 28.10.1998 г, [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://docs.pravo.ru>
3. Решение Суда по делу «Салман против Турции» от 27 июня 2000 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ehrasmos.memo.ru>
4. Рішення Суду у справі «Гонгадзе проти України» від 8 листопада 2005 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://khrpg.org.ua>
5. Постановление суда в деле «МакКерр против Соединённого Королевства» от 4 мая 2001 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://umdp1.info>
6. Шевчук С.О. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / Сергій Олександрович Шевчук. - К.: Реферат, 2007. - 848 с.

Кожушна О. В.,
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Філянніна Л.А.,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

«РОЗУМНИЙ СТРОК» СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Правова категорія «розумний строк судочинства» була введена в доктрину цивільного процесуального та арбітражного процесуального права і національну судову практику у зв'язку з обов'язком України перед Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) врегулювати в рамках національного законодавства спосіб отримання компенсації за порушення розумних термінів судочинства, так як в ЄСПЛ надходила велика кількість заяв громадян та юридичних осіб про порушення розумного строку судочинства у національних судах [1].

Безумовно, в юридичній науці зроблені спроби визначити дефініцію «розумний строк» як правове поняття. При цьому більшість дослідників по різному підходять до цього поняття.

По-перше, «від зворотного», тобто за допомогою визначення передбачених законом критеріїв перевищення розумних строків, а саме «розумний строк» – це такий проміжок часу, який необхідний для виконання певних дій; – як об'єктивно необхідний і можливий для виконання термін; – як період часу, встановлений посадовою особою для вчинення конкретних заходів.

По-друге, шляхом співвідношення «розумного строку» з уже встановленими законом процесуальними строками.

Водночас, виходячи з аналізу правозастосовної практики ЄСПЛ під розумним строком судочинства розуміється весь період часу розгляду справи в судах: з моменту подачі справи до суду першої інстанції до моменту винесення останнього судового акта у справі.

У загальному значенні визначення критерію «розумного строку»

полягає в забезпеченні гарантії винесення судового рішення протягом такого періоду, який встановлює мінімальну межу стану невизначеності, в якому перебуває особа у зв'язку з судовим розглядом. Розумний строк судочинства – це той період часу, протягом якого суд зобов'язаний вирішити справу по суті, при цьому такий строк повинен бути обґрунтований і не суперечити процесуальним нормам [6].

Для з'ясування позиції Європейського Суду щодо розумного строку дуже важливо звернути увагу на те, що Суд не визнає в якості виправдання повільності процесу судочинства посилення національних суддів на суспільно-політичну, економічну ситуацію в державі, а також труднощі в діяльності судової системи. При вирішенні питання про розумність строку Європейський Суд враховує складність справи, поведінку позивача, поведінку органів влади, характер і розмір позову. Однак, важливі тільки ті затримки, які тим чи іншим чином залежать від держави. Якщо в судовому розгляді бере участь державний орган, то затримки з його боку, наприклад при пред'явленні доказів, ставляться в провину державі, котра відповідає за нього в сенсі застосування положень ст. 6 Конвенції з прав людини [5]. Якщо затримки відбуваються з вини приватної сторони, держава не несе за це прямої відповідальності. Разом з тим, можуть виникнути питання, до суду, чи прийняв він належних заходів щодо забезпечення швидкості судового розгляду або суд максимально затягнув терміни без обґрунтованих на те підстав і таким чином сприяв перевищенню розумного строку.

Отже, враховуючи неможливість виміряти конкретним числом днів розумний строк судового провадження, відсутнє законодавче закріплення даної дефініції, а «розумність строку» залежить від конкретного характеру справи. Тому, нашу думку, було б доречним вважати, що питання про розумний строк судового провадження виникає тільки тоді, коли суд (слідчий) виходить за межі терміну, передбаченого законом. Отже, проблема визначення розумного (або нерозумного) строку з'являється тільки після закінчення основного строку, встановленого законом.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2371.
2. European Court of Human Rights. Table of Violations 1959-2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E58E405A-71CF-4863-91EE779C34FD18B2/0/APERCU_19592011_EN.pdf.
3. European Court of Human Rights. Statistics on Judgments by State [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf.

4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

5. Стаття 6 «Право на справедливий суд». Рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618>.

6. Гончаренко О. А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці європейського суду з прав людини / О. А. Гончаренко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 126-130

7. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / Туманов В. А. - М.: Изд-во НОРМА, 2011. – 304 с.

Корнієнко М.В.,
професор кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки Одеського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ РІШЕННЯ СУДУ)

Сучасність державно-правової сфери є значно іншою, ніж ще декілька десятків років тому. На сьогодні вже такі поняття як регіональні та міжнародні стандарти є необхідністю, фактором, що визначає напрям розвитку національного законодавства. Суверенітет держави все частіше і частіше обмежується нею самою, через взяття на себе додаткових зобов'язань, заради покращення життя народу.

У 1997 році Україна зробила важливий крок для всебічного утвердження прав і свобод людини і громадянина, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно до преамбули якої уряди знову підтвердили «свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать» [1].

Слід зауважити, що, на жаль, і до сьогодні окремі вітчизняні науковці і юристи-практики сприймають Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод як суто декларативний документ, який до того ж має відношення лише до сфери конституційного права. Такий підхід не є правильним, адже не відображає багатогранності сутності прав

людини, яка пронизує відносини людини з державою.

За таких Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод є джерелом і адміністративного права. У зв'язку з цим не можна не згадати справу «Лучанінова проти України» (2011 рік), в якій розглядався безпосередньо факт правопорушення: «8 вересня 2000 року працівник охорони колишнього роботодавця заявниці, приватного підприємства, склав протокол, в якому зазначив, що в ході робочого дня 7 вересня 2000 року заявниця вкрала тридцять п'ять трафаретів на загальну суму 0,42 грн. Ці трафарети були знайдені у заявниці, коли вона виходила з приміщення підприємства. Заявниця ознайомила з протоколом та пояснила керівництву підприємства, що вона не мала наміру використовувати трафарети, а збиралася викинути їх». протокол було направлено до Тростянецького районного суду з клопотанням про притягнення заявниці до адміністративної відповідальності відповідно до частини 1 статті 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення. 6 листопада 2000 року суддя Тростянецького районного суду, у провадженні якого перебувала справа заявниці, завітав до диспансеру та повідомив заявницю про те, що він збирається провести судове засідання у палаті, в якій вона перебувала зі своїм онуком. суд визнав заявницю винною у вчиненні дрібної крадіжки та наклав на неї стягнення у вигляді штрафу в розмірі 51 грн.

Уряд зазначив, що провадження у справі заявниці було адміністративним, та що національне законодавство проводило чітку межу між кримінальним та адміністративним правопорушенням. Уряд стверджував, що стаття 6 Конвенції не застосовна у цій справі, оскільки провадження щодо заявниці не стосувалось визначення «кримінального обвинувачення» щодо неї [2].

У цій справі Європейський суд з прав людини зазначив, «що заявницю було визнано винною у вчиненні дрібної крадіжки. Відповідно до частини 1 статті 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення за таке правопорушення передбачалось стягнення у вигляді штрафу або виправних робіт. З огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених цим положенням, Суд вважає, що провадження, про яке йдеться, є кримінальним для цілей застосування Конвенції. Той факт, що стягнення, застосоване до заявниці Тростянецьким районним судом, - штраф - було згодом замінене на зауваження, не може позбавити правопорушення, про яке йдеться, притаманного йому кримінального характеру» [2].

Важливим є також наступний висновок Суду: «Що стосується скар-

ги заявниці про те, що розгляд її справи не був публічним, Суд повторює, що проведення публічних судових засідань є основоположним принципом, закріпленим у пункті 1 статті 6 Конвенції» [2]

Таким чином, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини виступає джерелом і адміністративного права.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.
2. Рішення Європейського суду з прав людини «Лучанінова проти України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_788.

Мінченко О.В.,

докторант

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА АКСІОЛОГІЇ

Як відомо, в Українській державі продовжується реформування правової системи, яке відбувається в контексті запровадження європейських цінностей. Передусім мова йдеться про верховенство права і принцип пропорційності. Так, уже доволі значна частина нормативно-правових актів України закріплює верховенства права як принцип діяльності відповідних органів публічної влади. Згадаємо, зокрема Конституцію України (при цьому не можна не наголосити на тому факті, що якщо в попередній редакції ст. 129 Конституції України закріплювався припис, відповідно до якого суддя є незалежним і підпорядковується лише закону, то у чинній редакції – суддя керується правом, а не законом, що цілком відповідає концепції правової держави та доктрині верховенства права), Кодекс адміністративного судочинства, Кримінальний процесуальний кодекс, законів України «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру» та ін. А згідно з законом «Про судоустрій і статус суддів» «Цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд» [1]. При цьому більшість законодавчих актів перед-

бачає, що принципи верховенства права слід розуміти, виходячи із практики Європейського суду з прав людини. Але саме це положення є фактором, по-перше, неоднозначного сприйняття змісту верховенства права навіть у межах окремої держави, по-друге, актуалізації питання юридичної лінгвістики. Зважаючи на формат цієї роботи, а також предмет дослідження, ми акцентуємо увагу саме на останньому факторі.

Не вдаючись у дискусію щодо змісту поняття «практика Європейського суду з прав людини», а також щодо прецедентного характеру рішень цієї інституції Ради Європи, зазначимо наступне. Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини (і це цілком відповідає приписам закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зокрема ст. 1 цього Закону: «Рішення - а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України» [2]) розглядає як рішення Європейського суду з прав людини лише рішення у справах проти України. Водночас, Європейський суд з прав людини, приймаючи рішення у справах проти України майже завжди, обґрунтовуючи власну позицію, посилається на свої попередні рішення і у справах проти інших держав. Це ставить на порядок денний питання про необхідність ознайомлення (точніше – вивчення) юридичною спільнотою практики Європейського суду з прав людини, що, в свою чергу, актуалізує питання офіційного перекладу рішень цієї інституції, до того ж не лише у справах проти України (переклад яких міститься на сайті Міністерства юстиції України), але і тих рішень, які є результатом застосування Судом принципу *mutatis mutandis* і, відповідно, впливають на правову позицію Суду. Як приклад таких рішень можна назвати справи «*Vinter and others v. the United Kingdom*» (щодо призначення покарання у виді довічного позбавлення волі), «*Trabelsi v. Belgium*» (щодо екстрадиції) та ін. При цьому, важливим є питання адекватності перекладу таких рішень, адже право – це не просто система знаків (тут ми виходимо з такої ознаки як формальна визначеність), а елемент культури, відтак, явище соціокультурне, яке не пізнається лише засобами рацію. Саме тому зарубіжна правнича наука (як і практика) оперує таким поняттям як «відчуття справедливості». Більш того сама справедливість як сутність права, його визначальна

«якість» не може бути пізнана лише раціональним способом. Тому наявність однакової термінології у різних системах права ніяким чином не вказує на однакове розуміння цих термінів. Так, наприклад, можна вести мову про право на достатній життєвий рівень у Сполучених Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччині і Україні. При цьому зрозуміло, що наповненість цього рівня – зміст – буде доволі неоднозначним.

Зауважимо, що на проблеми розуміння змісту окремих термінів у різних офіційних перекладах Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод неодноразово вказував і Європейський суд з прав людини. Слід наголосити, що відповідно до Рекомендації від 18 грудня 2002 року Rec (2002) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про опублікування і поширення в державах-членах Ради Європи текстів Конвенції та постанов і рішень Європейського Суду, наголошується на зобов'язанні держав щодо перекладу та поширення рішень Європейського Суду з прав людини, зокрема, через забезпечення судових органів текстами таких рішень у друкованій та/чи електронній формі, або обладнанням, що необхідне для доступу до рішень Європейського суду з прав людини через Інтернет.

Для прикладу важливості адекватності перекладу наведемо слова М. Буроменський про те, що «хоча серед юридичних осіб, які можуть бути суб'єктами звернення до Суду, Конвенція безпосередньо називає лише неурядові організації, маючи на увазі в якості осіб індивідів (person - у тексті Конвенції англійською мовою, *personne physique* - у тексті Конвенції французькою мовою, в українському перекладі осіб), тобто фізичних осіб, насправді до Суду можуть звертатися і інші юридичні особи» [3].

Таким чином, для правильного застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела національного права, важливим є чітке і правильне розуміння аксіологічної складової рішень Суду.

Бібліографічні посилання:

1. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 року // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст.545.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст.260.
3. Буроменський М. Звернення до Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=1080677442>.

Марченко Т.Ю.,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Гловюк І.В.,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією із складових права підозрюваного, обвинуваченого мати час та можливість, необхідні для підготовки свого захисту, передбаченого статтею 6 (3) в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), виступає право підозрюваного на ознайомлення із матеріалами кримінального провадження. Дане право знайшло своє закріплення у ст.ст. 221 та 290 КПК України. Неодноразово як національними судами, так і Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) було констатовано порушення даного права, як зі сторони захисту (у вигляді зловживання: ситуації, коли з часу повідомлення про можливість ознайомитися з матеріалами досудового розслідування сторона захисту жодного разу для ознайомлення не з'явилась; неявка для ознайомлення з матеріалами без поважних причин та без повідомлень про неможливість прибуття; повільне ознайомлення із матеріалами кримінального провадження; ненадання документального підтвердження поважності причин неявки [1, с. 92]), так і зі сторони обвинувачення (у вигляді перешкод у реалізації даного права). З огляду на вищевказане, здійснення аналізу рішень національних судів на предмет застосування ними практики ЄСПЛ набуває неабиякої актуальності.

Стаття 221 КПК України передбачає можливість ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Дана стаття встановлює недопустимість відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту, потерпілого щодо надання таких матеріалів, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо

осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Сторона обвинувачення часто відмовляє (Ухвала слідчого судді місцевого Приморського районного суду м. Одеси від 27.10.2017 року у справі № 522/19550/17<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69832769>), не надає (Ухвала слідчого судді Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 30.10.2017 року у справі № 539/2815/17) можливості підозрюваному та його захиснику ознайомитись із матеріалами досудового розслідування або ж узагалі ігнорує звернення сторони захисту із клопотанням про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (Ухвала слідчого судді Богунського районного суду м. Житомира від 31.10.2017 у справі №295/12359/17<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69935743>). Слідчі, прокурори надають доступ до мінімальної кількості документів, а суди, задовольняючи скарги захисників, самостійно визначають перелік матеріалів, які мають бути надані для ознайомлення. При цьому, за 2017 рік національні суди ні разу не звернулись до практики ЄСПЛ при вирішенні спорів стосовно права, гарантованого статтею 221 КПК України.

У ч. 10 ст.290 КПК України законодавець передбачив, що сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів.

Як позитивний приклад, в ухвалях національних судів було вказано певний перелік критеріїв, які враховувались судами у відповідності до ч.10 ст. 290 КПК України та навіть посилання на Європейську конвенцію та окремі рішення ЄСПЛ, зокрема: «...Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнєв і Карпенко проти України» № 17444/04 від 21.01.2011 року, при визначенні адекватності часу та можливостей, які необхідні обвинуваченому для підготовки захисту, суд враховує конкретні обставини справи, її складність, обсяг матеріалів справи, який було пред'явлено для ознайомлення, обсяг матеріалів, з якими необхідно ознайомитись, тощо.... Європейський суд з прав людини наголосив, що

пункт 3(b) статті 6 Конвенції з прав людини і основоположних свобод гарантує обвинуваченому «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а отже, ця гарантія означає, що підготовка основного захисту в його інтересах охоплює все, що є «необхідним» для підготовки основного розгляду справи судом... (див. «Майзіт проти Росії». Крім того, можливості, доступні кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, мають включати ознайомлення – для цілей підготовки свого захисту – з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі (див. ухвалу у справі «С.Г.Р. проти Нідерландів» N 29835/96, від 15 січня 1997 року, і рішення у справі «Фуше проти Франції» від 18 березня 1997 року, Reports 1997-II, пп. 26-38)» [2]; «...У справі «Гаважук проти України» Європейський суд визнав, що можливість обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи протягом п'яти днів є достатнім часом у цій справі в розумінні підпункту «b» п. 3 ст. 6 Конвенції.» [3]. Аналогічне врахування позицій ЄСПЛ стосовно питання ознайомлення із матеріалами кримінального провадження можна прослідкувати, зокрема, в ухвалі судді Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 19.10.2017 у справі №176/2641/16-к та в ухвалі судді Подільського районного суду м.Києва від 25.10.2017 у справі № 758/13773/17.

Таким чином, проаналізувавши практику національних судів стосовно спірних питань при забезпеченні права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, можна стверджувати наступне: національні суди не застосовують практику ЄСПЛ при вирішенні спорів про забезпечення права, передбаченого ст. 221 КПК України; досить важко визначити алгоритм вирішення слідчим суддею питань щодо встановлення строку для ознайомлення із матеріалами кримінального провадження та впевнитись у його неупередженості, оскільки навіть із зростаючою тенденцією застосування рішень ЄСПЛ слідчими суддями, не всі судді зважають на важливість застосування практики ЄСПЛ при винесенні своїх рішень та не користуються даним правом (стосовно ч.10 ст. 290 КПК України); існує проблема дублювання (перекопіювання) рішень серед національних судів, що супроводжується посиленням на одне і те ж рішення ЄСПЛ.

При цьому, позитивна тенденція використання практики ЄСПЛ національними судами при вирішенні справ щодо дотримання ст. 290 КПК дає надію на майбутню гармонізацію національного та європейського законодавства, повне розуміння українськими судами норм, імплементованих у національне законодавство, які уже давно опрацьовані та про- тлумачені ЄСПЛ.

Бібліографічні посилання:

1. Аленін Ю.П. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України: здобутки та прорахунки / Ю. Аленін // Юридичний вісник. – 2013. – № 4. – С. 92
2. Ухвала судді Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 31.10.2017 року у справі № 628/947/16-к [Електронний ресурс]: –Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69911925>
3. Ухвала судді Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 11.10.2017 року у справі № 541/2222/16-к [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69469919>.

Мороз Ю.Г.,
викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Біденчук Т.М.,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ
ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНІЧНОГО
ПРОФАЙЛІНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ**

Міжнародна правова практика трактує термін «профайлінг» як практику поліції, яка базується на певній системі профілів (психологічних методів, характеристик зовнішності, вербальної та невербальної поведінки людини та ін.). Так, з метою пошуку і затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину або для виявлення осіб, які підозрюються у злочинній діяльності, використовуються кримінальний та поведінковий профайлінг, які є допустимими та законними засобами, що дозволяють максимально ефективно розподіляти обмежені ресурси правоохоронних органів. Етнічний профайлінг або «етнічно-вибірковий підхід» є недопустимим, оскільки, вважається проявом расової дискримінації [1, с. 129].

Власне, у вузькому розумінні термін «етнічний профайлінг» має місце тоді, коли поліцейський зупиняє, ставить питання, заарештовує особу на підставі її раси чи етнічності; у широкому розумінні явище

«етнічного профайлінгу» виникає тоді, коли поліція поряд з іншими фактами постійно й обов'язково використовує чинник етнічності чи раси як чинник, який спонукає до злочину, й на цій основі приймає рішення [2, с. 30].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність», ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 14 «Заборона дискримінації») зобов'язує держави-учасниці гарантувати права і свободи кожній людині без дискримінації за будь-якою ознакою та утриматись від практики етнічного профайлінгу. Відповідно до ст. 1 Протоколу № 12 Конвенції, ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою (наприклад, за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження та ін.).

Практика Європейського суду з прав людини свідчить про розгляд справ, в яких підтверджується, що застосування етнічного профайлінгу порушує права і свободи людини, гарантовані Конвенцією.

У справі «Тімішев проти Росії» (Timishev v. Russia) 2005 р. [3] було розглянуто питання щодо затримання осіб на підставі національної приналежності та порушення права на свободу переміщення. Ознаки раси, етнічності, національного походження не можуть служити факторами для підозри у скоєнні правопорушення («Мюррей проти Сполученого Королівства» (Murray v. UK) 1997 р. [4], «Чюлла проти Італії (Ciulla v. Italy) 1989 р. [5]), а також ситуації, що характеризуються специфічним, особливим ставленням до особи без вмотивованих та передбачених законом підстав («Шассанью та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) 1999 р. [6], «Тлімменос проти Греції» (Thlimmenos v. Greece) 2000 р. [7], «Начова та інші проти Болгарії» (Nachova and Others v. Bulgaria) 2005 р.).

Так, наприклад, у справі Nachova and Others v. Bulgaria Європейським Судом з прав людини було встановлено порушення ст. 14 (заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 2 Конвенції (право на життя). За матеріалами справи, двоє чоловіків циганського походження (К. Ангелов та К. Петков) проходили військову службу. Вони самовільно покинули гауптвахту, де відбували дисциплінарне покарання. При їх затриманні майор поліції Г. застосував зброю. Від отриманих вогнепальних поранень обидва військовослужбовці померли по дорозі в лікарню. Очевидець затримання стверджував, що працівники поліції вели стрілянину, і в певний момент офіцер поліції націлив на них зброю і закричав: «Ви, чорто-

ви цигани!»). Європейський Суд з прав людини прийняв рішення, що по-перше, Болгарією не було наведено аргументованих доказів відсутності дискримінаційного аспекту зі сторони правоохоронних органів; по-друге, було неналежне проведення слідства, стосовно дослідження расових мотивів, що зумовило рішення Суду про порушення матеріальних та процесуальних аспектів статті 14 [8, с. 17].

В європейських державах практика застосування етнічного профайлінгу вважається дискримінацією з боку правоохоронних органів. Одними з основних рекомендацій Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), яка також працює над вирішенням питань стосовно удосконалення політичних і правових гарантій щодо недопущення таких ситуацій, є рекомендації урядам держав-членів щодо використання оперативних орієнтувань, що вказують на расову приналежність (racial profiling), щодо всіх форм расової дискримінації і неправомірних дій працівників правоохоронних органів на ґрунті расизму (заборона расової дискримінації в правоохоронній діяльності законодавчою нормою, здійснення відповідної підготовки працівників правоохоронних органів, юридична відповідальність за акти расової дискримінації, забезпечення ефективного розслідування неправомірних дій поліції на ґрунті расизму, створення незалежного спеціального органу щодо розслідування заяв про расову дискримінацію і неправомірні дії поліції на ґрунті расизму) [9].

Бібліографічні посилання:

1. Катуніна О.В. Профілактика та запобігання проявам етнопрофайлінгу як чинники формування громадянського суспільства в умовах мультикультурної України // *Культура народів Причерномор'я*. 2011. № 213. С. 128-133.
2. *Етнічність: енциклоп. довідник* / В. Б. Євтух ; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – К. : Фенікс, 2012. – 396 с.
3. Case of Timishev v. Russia 55762/00 and 55974/00 Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 December 2005, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71627>.
4. Case of Thlimmenos v. Greece 34369/97 Council of Europe: European Court of Human Rights, 6 April 2000, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58561>.
5. Case of Murray v. UK 22384/93 Council of Europe: European Court of Human Rights, 2 December 1997, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-45992>.
6. Case of Ciulla v. Italy 11152/84 Council of Europe: European Court of Human Rights, 22 February 1989, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57460>.
7. Case of Chassagnou and Others v. France 25088/94, 28331/95 and 28443/95 Council of Europe: European Court of Human Rights, 29 April 1999, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58288>.
8. *Розслідування злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості. Навчально-практичний посібник* / колектив авторів. Київ, 2012 –167 с.
9. *Европейская комиссия по борьбе с расизмом и нетерпимостью: сб. общеполитических рекомендаций ЕКРН. Общеполитическая рекомендация №11: О борьбе с расизмом и расовой дискриминацией в работе правоохранительных органов (принята 29 июня 2007 года)*. Страсбург, март 2014 г.

Орлова О.О.,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Сушицька К.О.,
слухач магістратури факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРИВАТНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Питання розуміння, забезпечення та захисту приватності набувають нового виміру з розвитком інформаційних технологій, з формуванням такого типу суспільства, як інформаційне. Такі явища, як кіберпростір, мережеві комунікації, віртуалізація, надають проблемам приватності особливої гостроти. За межами правового поля опиняється значний пласт соціальної реальності, який потребує регулювання. При цьому так швидко, як змінюється інформаційне середовище, не встигають змінюватися юридична практика та правова теорія.

В українській науці доволі активно розвивається дослідження питання правового захисту права людини на приватність відповідно до міжнародно-правових стандартів, зокрема, у працях М.М. Антонович, М.В. Буроменського, В.Г. Буткевича, В.Н. Денисова, А.І. Дмитрієва, А.С. Довгерта, В.К. Забігайла, Л.Г. Заблоцької, О.В. Задорожнього, А.С. Мацка, В.І. Муравйова, П.М. Рабіновича, Л.Д. Тимченка, Ю.М. Тодики, С.В. Шевчука, Ю.С. Шемшученка.

Сутність приватності відображається в різноманітних концепціях, серед яких складно визначити провідну або загальноприйнятну. Серед найбільш розповсюджених слід назвати розуміння приватності як недоторканості приватного життя особи, невтручання в особисту сферу, контроль над особистими даними, вибіркоче розголошення відомостей, автономія у приватній сфері, визначена обмеженість комунікації, можливість поділитися інформацією з самостійно обраними особами [1].

Зокрема, варіації цього права із зосередженням на невтручання, захисті та вилученнях є у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенції про захист

прав людини і основоположних свобод [2].

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Право на приватність у цифрову епоху» від 18 грудня 2013 р. підкреслено глобальну і відкриту природу Інтернету і швидкий розвиток в сфері інформаційних та комунікаційних технологій як рушійної сили для прискорення прогресу на шляху до розвитку в різних формах. В документі підтверджено, що «ті ж права, що люди мають в оффлайн-режимі також повинні бути захищені онлайн, в тому числі право на приватність» [3].

У судовій практиці європейських держав захист приватних даних зводять до таких двох положень: 1) пріоритетним є право особи розпоряджатися своїми персональними даними; їх використання без дозволу володільця тягне відповідальність згідно з законодавством; 2) для будь-кого, хто здійснює користування персональними даними фізичних осіб з їх дозволу, встановлено відповідальність у разі умисного розголошення цих даних третім особам (якщо тільки фізична особа не дала дозвіл на таке розголошення)» [4, с. 5-6].

Велике значення мають дії самої особи, спрямовані на захист приватності. Щоб захистити себе, необхідно застосувати низку запобіжних заходів. Ймовірно, знадобиться усвідомлена, активна поведінка користувачів та певний саморозвиток особи, підвищення інформаційної грамотності для збереження її приватності. Мінімальні технічні стандарти для захисту приватності потребують погодження та універсалізації з огляду на різний рівень захисту права на приватність в окремих правових системах. Все це передбачає докладання спільних зусиль з боку різних учасників: держави, суспільства, індивідів.

Отже, інформаційні технології поступово змінюють ставлення людей до питань приватності. Одночасно люди звикають до винесення особистих питань у площину публічної комунікації та взаємопроникнення різних сфер життя, поступаються приватністю задля власної зручності, можливостей комунікаційних мереж, безперешкодного доступу до кіберпростору, що зрештою зменшує рівень очікувань щодо збереження та захисту приватності.

Бібліографічні посилання:

1. Серьогін В.О. Право на недоторканість приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: Монографія/В.О. Серьогін. - Х.: Фінн, 2010. - 608 с.
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ETS 5; 213 UNTS 221.
3. General Assembly Resolution "The right to privacy in the digital age", A/RES/68/167.
4. Гнатюк С.Л. Особливості захисту персональних даних в сучасному кіберпросторі: правові та техніко-технологічні аспекти: Аналітична доповідь / С.Л. Гнатюк. - К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2013. - 51 с.

Пендюра М.М.,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Ефективність судового захисту прав і свобод людини та громадянина повною мірою залежить від фундаментальних засад побудови судової системи країни та наскільки повно вони реалізуються в юридичній практиці. Для України, яка позиціонує себе як демократична, правова, соціальна держава, що намагається стати повноправним членом міжнародного співтовариства та декларує свій незмінний курс на євроінтеграцію, надзвичайно важливим є реформування судової системи з урахуванням міжнародних та в першу чергу європейських стандартів у цій сфері [2]. Європейські стандарти відображають особливості культури, політико-правової свідомості, регіональної ідентифікації, що впливає на координацію і розвиток державних інституцій у певному регіоні. Ефективність дій таких регіональних механізмів зумовлена тим, що в них беруть участь держави з близькими історичними, культурними та сталими традиціями, з приблизно однаковим рівнем економічного і політичного розвитку. І цілком очевидно, що за допомогою цих регіональних процедур захист прав людини здійснюється ефективніше, ніж у загальному всесвітньому просторі.

Аналізуючи зміст Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], та зміст інших правових актів Ради Європи, можна прийти до висновку, що їх аксіологічний аспект (ціннісний) полягає у закріплених принципах, правах і свободах та в механізмі їх впровадження. Визначальне місце в цьому механізмі займає Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). ЄСПЛ є особливим наднаціональним юрисдикційним органом, який забезпечує конкретну, практичну реалізацію прав, передбачених Конвенцією, застосування її норм. Такий механізм вироблений у рамках Ради Європи, головним пріоритетом у роботі якої є захист гідності, прав і основних свобод людини у державах-учасницях. Співпраця України з цією організацією сьогодні стала офіційним зовнішньополітичним орієнтиром нашої держави для безумного дотримання норм реалізації права на захист. Це знайшло відображення й у Конституції України, де відповідно нормою прямої дії визнається, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність

і безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України).

Ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод людини передбачено, що Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Аналіз європейського законодавства дозволяє нам стверджувати, що визначальними принципами судового розгляду, у тому числі справ про захист честі, гідності та ділової репутації) є: справедливості судового розгляду; законності функціонування судових органів; доступності правосуддя; незалежності, неупередженості та компетентності суддів; розгляду справи у розумні строки; правової певності.

Водночас варто звернути увагу й на той факт, що саме права людини, її честь та гідність є особливим об'єктом судового захисту. Власне на міжнародному рівні у якості узагальнюючого поняття для прав на честь, гідність та ділову репутацію прийнято використовувати саме категорію «гідність». Тлумачення змісту людської гідності зазнало впливу різних факторів: позитивних (філософський, розвиток культури й цивілізації) і негативних (приниження людини, масові вбивства людей, расистські й нацистські ідеології, а також збудовані на них політичні системи). Особливої гостроти питання людської гідності набуло після Другої світової війни, яка була найбільшою за людськими жертвами. Людська гідність у той час почала пов'язуватися з правами людини, що викликало так звану «революцію людської гідності». Права людини почали тлумачитись як такі, що покликані утверджувати людську гідність, високі духовні й моральні якості, а головне – захищати людину від сваволі державної влади. Як свідчить аналіз юридичних справ, європейський механізм захисту прав людини є одним із найбільш дієвих. Як відзначила Т. Присяжнюк, ефективна дія таких регіональних механізмів зумовлена тим, що в них беруть участь держави з близькими історичними, культурними традиціями, з приблизно од-

наковим рівнем економічного і політичного розвитку. І цілком очевидно, що за допомогою цих регіональних процедур, захист прав людини здійснюється більш ефективно, ніж у загальному всесвітньому просторі [3, с. 33-35]. Такий механізм розроблений у рамках держав, котрі входять до Ради Європи, яка на сьогодні є найважливішою інституцією захисту прав людини у Європі [4, с. 144]. Жодна інша організація не має такої можливості враховувати більшу частину особливостей регіону, в тому числі і європейську традицію ставлення до проблеми прав людини [5, с. 154].

Принцип дотримання прав людини закріплено у ст. 3 Статуту Ради Європи, де вказано, що «кожен Член Ради Європи визнає принцип верховенства закону і принцип, згідно з яким будь-яка особа, котра знаходиться під її юрисдикцією, повинна користуватися правами людини і основними свободами». Серйозні порушення прав людини і основних свобод можуть стати підставою для призупинення членства чи навіть виключення з Ради Європи. Європейська конвенція про захист прав та основоположних свобод людини, будучи у міжнародному контексті одним з перших документів з прав людини, базується на принципі об'єктивних стандартів і прав осіб на захист від зловживань з боку державної влади. Весь правовий режим Європейської Конвенції ґрунтується на тому, що держава бере на себе зобов'язання забезпечити права кожній особі. Людська гідність, а точніше – повага до людської гідності, – є власне тією основоположною засадою, на якій має ґрунтуватись правова система будь-якої держави в цілому. Безумовно, принцип поваги до людської честі, гідності є визначальним і для судової системи.

Нормативне закріплення принципу поваги до честі і гідності людини на рівні основних міжнародно-правових документів з прав людини виражається у встановленні заборони на вчинення будь-яких дій, пов'язаних із катуванням або нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням. Зокрема, ст. 5 Загальної декларації прав людини проголошує: «Ніхто не повинен піддаватися катуванню або жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню». Ідентично сформульовані ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (16.12.1966р.)

ЄСПЛ у цілій низці своїх рішень дає розгорнуту характеристику форм жорстокого, нелюдського, а також такого, що принижує честь і гідність, поводження або ставлення. Зокрема, у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ вказав на необхідність широкого тлумачення ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо заборони катування. Окрім катувань, як особливої форми навмисного

нелюдського ставлення, що викликає дуже серйозні страждання, ЄСПЛ визначив забороненими такі методи отримання показань, як: тривале утримання особи з щільно накритою головою, примусове багатогодинне стояння обличчям до стіни, позбавлення сну, мордування шумом, харчування тільки водою та хлібом. ЄСПЛ також звернув увагу на те, що незаконні методи поводження не завжди можуть бути пов'язаними із заподіянням особі тілесних ушкоджень. Нелюдськими, тобто такими, що принижують честь і гідність людини, визнаються будь-які дії, спрямовані на те, щоб викликати у жертв почуття страху, пригніченості та неповноцінності.

Отже, підсумовуючі аналіз європейської практики судового захисту прав і свобод людини та громадянина слід констатувати, що принципи та засоби реалізації, що були закладені у середині 50-х років ХХ ст. відіграють визначальну роль при вирішенні справ про захист честі, гідності та ділової репутації, що мають стати для Української держави, яка переживає складний етап реформи судової системи, фундаментальним ядром за для ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина.

Бібліографічні посилання:

1. Європейська Конвенція з прав людини
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf
2. Європейський механізм захисту прав людини <http://www.ed-era.com/courses/>
3. Присяжнюк, Т. Система Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини унікальний інструмент захисту порушених прав / Т. Присяжнюк // Право України. — 2001. — № 6. — С. 33-35
4. Антонович, М. Міжнародне публічне право / М. Антонович. — К. : Алерта, 2003. — С. 144.
5. Луць, Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): [монограф.] / Л. А. Луць. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — С. 154.

Рогальська В.В.,

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ВІДБИРАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ
ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ**

Відповідно до положень КПК України [1], докази, отримані в результаті проведення експертизи, можуть бути визнані судом недопустимими, якщо порушена процедура отримання зразків для експертизи

(здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов (п.1 ч. 2 ст. 87 КПК)), або якщо зразки для експертизи отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини (катування, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження (п.2 ч. 2 ст. 87 КПК)).

Аналіз вивчених матеріалів кримінальних проваджень, де здійснювалося відібрання зразків для експертизи та опитування практичних працівників, які проводили вищезазначену процесуальну дію, дозволило зробити висновок, що найбільш не вирішеними питанням під час застосування ст. 245 КПК є: 1) невизначеність в чинних нормативно-правових актах, які саме зразки особи слід відносити до біологічних; 2) неоднозначність практики віднесення відмови добровільно надати біологічні зразки для проведення експертизи до реалізації права не свідчити проти себе.

Для вирішення вищезазначених проблемних питань пропонується дослідити прецеденту практику ЄСПЛ, оскільки відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК України кримінально процесуальне законодавство України повинно застосовуватися з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Невизначеність в чинних нормативно-правових актах, які саме зразки особи слід відносити до біологічних, впливає і на процесуальний порядок їх отримання, оскільки окремі слідчі такі зразки як: відбитки пальців рук, зразки голосу, зразки почерку не відносять до біологічних і здійснюють їх відбирання без звернення до прокурора чи до слідчого судді, оформлюючи свої дії лише протоколом, в той час, як інші слідчі для здійснення аналогічних дій - звертаються до вищезазначених учасників.

Аналіз окремих рішень ЄСПЛ, зокрема: «РГ и ЈН проти Сполученого Королівства» [2] та «Сондерз проти Сполученого Королівства»[3] дозволив дійти до висновку що, під біологічними зразками особи слід розуміти всі зразки, пов'язані з життєдіяльністю особи. Так, у рішенні «РГ и ЈН проти Сполученого Королівства» зразки голосу розглядаються як щось подібне до проб крові, волосся або інших фізичних чи об'єктивних проб [2] а у рішенні «Сондерз проти Сполученого Королівства», ЄСПЛ до проб біологічного матеріалу відносить зразки крові, волосся або іншої тканини, та матеріали, які виробляються в процесі природної життєдіяльності організму, як, наприклад, зразки видиханого повітря, сечі, голосу [3].

Отже, доки не будуть внесені відповідні зміни до національного за-

конодавства, під біологічними зразками особи пропонується розуміти всі зразки, пов'язані з життєдіяльністю особи як біологічної істоти, а саме: зразки відбитків пальців рук, почерку, мовлення і голосу особи, зразки відбитків зубів, відбитків будь-яких поверхонь тіла людини, запахових слідів людини, а також усі зразки біологічного походження в їх класичному розумінні (слина, кров, сперма, піт, волосся, нігті тощо), а їх відбирання необхідно здійснювати у відповідності до ч. 3 ст. 245 КПК.

Аналіз слідчої та судової практики свідчить про те, що окремі правники розцінюють відмову особи добровільно надати біологічні зразки для проведення експертизи як реалізацію нею свого права не свідчити проти себе, що передбачене ст. 18 КПК.

Системний аналіз окремих рішень ЄСПЛ, дозволяє зробити висновок про те, що фізична недоторканість особи охоплюється поняттям «приватне життя», що охороняється статтею 8 ЄКПЛ [4] і стосується найбільш інтимних аспектів приватного життя, а обов'язкове медичне втручання, навіть незначне, становить втручання у це право (рішення у справі «Х та У проти Нідерландів» [5]), проте такі втручання зазвичай є виправданими, відповідно до п.2 ст. 8 ЄКПЛ, як необхідні для запобігання злочину («Тирадо Ортіс і Лосано Мартін» [6]). Біологічні зразки, ЄСПЛ розглядаються як фізичні чи об'єктивні проби, що використовуються у криміналістичному аналізі і до яких не застосовується право не свідчити проти себе («РГ и ЛН проти Сполученого Королівства» [2]), проте такі процедури не повинні досягати мінімального рівня жорстокості, за якого вони становили б порушення ст. 3 ЄКПЛ («Тирадо Ортіс і Лосано Мартін» [6]). Щоб одержати такі матеріали, зазвичай підозрюваного просять пасивно витримати незначне порушення його фізичної цілісності або отримують матеріал, який виробляється в процесі природної життєдіяльності організму («Сондерз проти Сполученого Королівства» [3], без завдання ризику для здоров'я («Яллох проти Німеччини» [7]). Окрім того, за національним законодавством, право не свідчити проти себе розуміється як право особи не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, та відмовитися відповідати на запитання у будь-який момент, отже під час здійснення відбирання біологічних зразків для експертизи у примусовому порядку, особа може скористатися вищезазначеним правом, лише під час відбирання зразків голосу та почерку [8].

Бібліографічні посилання:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;
2. P. G. and J. H. проти Сполученого Королівства (N 44787/98)[Електронний

- ресурс]. – Режим доступу :http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2312.html;
3. Сондерз проти Сполученого Королівства [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=408>;
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11. 1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Х та Y проти Нідерландів») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/documents/ECHR%20and%20Criminal%20procedure%20Mc%20Bride%20ukr.pdf>
6. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Тирадо Ортіс і Лосано Мартін проти Іспанії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/documents/ECHR%20and%20Criminal%20procedure%20Mc%20Bride%20ukr.pdf>.
7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Яллох проти Німеччини» від 10.05.2006 року // Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: <http://www.minjust.gov.ua/>.
8. Рогальська В.В. Віднесення відмови добровільно надати біологічні зразки для проведення експертизи до реалізації права не свідчити проти себе // В.В. Рогальська, Євпак М.О.//Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. / за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. Ун-т «Одес. Юрид. Акад.» [та ін.]. – Одеса: Юридична література, 2017. С.216-219

Сердюк І.А.,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПУ ПРАВОПЕВНОСТІ ЯК СУТТЄВА ОЗНАКА КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВИЙ АКТ»

Авторський підхід до розуміння поняття «правовий акт» відображений у такому судженні про досліджуване явище правової дійсності: правовий акт (у вузькому розумінні) – це забезпечене з боку держави та визнане легітимним з боку громадянського суспільства формально-обов'язкове волевиявлення органів публічної влади, їх службових і посадових осіб, що має офіційний характер, здійснює справедливий з погляду домінуючої частини населення регулятивний або охоронний вплив на поведінку суб'єктів права і породжує юридичні наслідки, що відповідають принципу право певності.

Аналіз запропонованої дефініції цієї загальнотеоретичної категорії дозволяє виокремити як самостійну таку її суттєву ознаку, як відповідність наслідків волевиявлення органу публічної влади (його службової

чи посадової особи) принципу право певності (або юридичної визначеності).

Принагідно відзначити, що принцип правопевності традиційно досліджується вченими в контексті проблем правової держави, верховенства права та міри справедливості рішень органів публічної влади. Правопевність обґрунтовано вважається однією з основних гарантій правової держави, принципом, який позначає надійність, непорушність закону і ухвалених на його основі актів (передусім, судових рішень, що набрали чинності) [2, с. 10].

Принцип юридичної визначеності, як складова верховенства права, означає насамперед вимогу чіткості цілей і змісту нормативно-правових приписів, особливо тих із них, адресатами яких є безпосередньо громадяни. Останні повинні мати можливість передбачати наслідки своєї поведінки [1, с. 369].

Р. Циппеліус, розглядаючи цю основоположну ідею в контексті проблеми міри справедливих рішень органів публічної влади і взаємозв'язку з принципом однакового поводження, зауважує: «зрештою і принцип правопевності також вимагає, щоб учасники правовідносин дотримувалися переважно визнаних суспільством стереотипів і правил поведінки і щоб ці стереотипи, у свою чергу, визнавалися судами» [2, с. 35].

Аналіз вищенаведених суджень правників про принцип юридичної визначеності свідчить про такі аспекти імперативності його вимог:

- 1) надійність, непорушність закону і ухвалених на його основі актів, передусім судових рішень;
- 2) чіткість цілей і змісту нормативно-правових приписів, особливо тих із них, адресатами яких є безпосередньо громадяни;
- 3) дотримання учасниками правовідносин переважно визнаних суспільством стереотипів і правил поведінки, а також визнання цих стереотипів судами.

Цей принцип гарантує громадянам можливість передбачати наслідки як своєї поведінки, так і поведінки органів публічної влади, їх службових і посадових осіб. Його джерелом, на чому обґрунтовано наголошується в юридичній науці, є концепція передбачуваності, згідно з якою суб'єктам має бути забезпечена можливість планувати свої дії із впевненістю, що вони знають про правові наслідки своєї поведінки. Цей принцип вимагає, зокрема, аби правові акти заздалегідь оприлюднювалися, діяли на майбутнє, були ясними, точними, чіткими та несуперечливими. Застосування актів також має бути передбачуваним для індивідів [1, с. 73].

З огляду на видову диференціацію категорії «правовий акт» за такою підставою, як залежність волевиявлень право-дієздатних суб'єктів

права як юридичних засобів, задіяних у механізмі правового регулювання, від стадій правового регулювання, з необхідністю виокремлюються три групи вимог:

1) вимоги до нормативних актів. Вони мають бути зрозумілими, несуперечливими і максимально повно охоплювати своїм впливом суспільні відносини, що складають предмет правового регулювання; акти мають обов'язково оприлюднюватися, не повинні мати зворотної дії, бути стабільними і послідовними;

2) вимоги до актів застосування норм права. Вони мають відображати результати послідовного і неупередженого застосування закону; остаточні судові рішення не повинні переглядатися, окрім чітко встановлених законом випадків, обумовлених винятковими обставинами; вони мають бути обов'язковими та виконуваними [1, с. 73-74, 371].

3) вимоги до актів тлумачення норм права. Саме їх призначення в механізмі правового регулювання суспільних відносин полягає у тому, щоб підвищити ступінь юридичної визначеності інших різновидів правового акта. Ті з них, які відображають результати офіційного нормативного тлумачення, мають бути оприлюднені, а ті, що мають відношення до конкретних юридичних справ, мають бути доведені до відома зацікавлених у результатах розгляду конкретної юридичної справи осіб.

Бібліографічні посилання

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіге, 2016. – 392 с.
2. Методика правозастосування / Р. Циппеліус. К.: ТОВ «ВО «Юстініан»», 2016. – 192 с.

Сердюк Л.М.,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СТАНДАРТИ ЙОГО ДОТРИМАННЯ НА ОСНОВІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Вагомим здобутком фахівців у галузі прав людини є обґрунтування права людини на приватність (права на недоторканність приватного життя або прайвесі). Прайвесі (англ. privacy – приватна справа, таємни-

ця, усамітненість, від лат. *privatus* – приватний, особистий) – в англосаксонській правовій системі правова категорія, пов'язана з захистом інтимної сфери приватного життя людини [1, с.53].

Важливими в плані розуміння поняття «приватне життя» є положення, закріплені в ст. 8 Конвенції. С. Шевчук із цього приводу зауважує, що ст. 8 Конвенції, яка захищає зазначене право (йдеться про право на приватність) і практика її застосування відбиває сучасний стан та розвиток поняття «приватне життя» в європейській правовій традиції. Базовий зміст цього права, відображений у тексті Конвенції, проголошує:

1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [2, с.362-363].

В. Серьогін стверджує, що за своїм змістом та сферою реалізації право на недоторканність приватного життя належить до особистих (громадянських) прав людини – фундаментальних мір можливої поведінки особи, які спрямовані на збереження її існування як людської істоти й неповторної особистості. Як таке воно покликане забезпечити свободу й автономію індивіда як члена громадянського суспільства, його юридичну захищеність від будь-якого незаконного зовнішнього впливу.

На думку вченого, право на недоторканність приватного життя (прайвесі) являє собою соціально зумовлену й гарантовану міру можливої поведінки особи, визначену нормами об'єктивного права (як національного, так і міжнародного), що має на меті забезпечити автономію людини у сфері приватного життя для задоволення її власних потреб та інтересів щодо усамітнення та приватного спілкування. Воно належить до числа основних (конституційних) прав особи, особистих (громадянських) прав людини і громадянина. Це – невід'ємне, невідчужуване право, що визнається за особою з моменту народження і до смерті.

Зміст права на недоторканність приватного життя (прайвесі), на думку правника, розкривається за аспектами приватного життя, а також станами й вимірами приватності. При цьому розрізняються правомочності першого і другого рівнів, які загалом і визначають обсяг даного права.

Таким чином, сутність цього права на недоторканність приватного життя відображається в прагненні кожної людини мати свій власний

світ інтимних, сімейних, ділових та їм подібних інтересів, які не підлягають контролю з боку держави, суспільства й інших громадян [3, с.541-542].

Про багатоаспектність права на недоторканність приватного життя свідчать і приписи ст.ст. 30-32 Основного Закону Української держави. Так зокрема, у ст. 32 Конституції України зазначено:

«Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею [4].

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

У науковій літературі обґрунтовано наголошується на тому, що право на особисте життя є таким самим природним правом людини, як і її право на життя взагалі, бо людина як розумна, духовна, соціальна істота живе в матеріальному світі, обзадовується нематеріальним його виразом, що втілюється в її особисті права, фактичні дії, поведінку в побуті, риси характеру, прихильності, здоров'я, здібності, стан фінансових справ тощо.

Створюючи сім'ю, особа розширює коло свого особистого життя, залишаючи, втім, за собою і власну особисту сферу. Невтручання в особисте та сімейне життя надає людині можливість відчувати себе недоторканою, певною мірою незалежною від інших, у тому числі від держави. Важливим є усвідомлення природності такого становища, додержання права кожної особи. Законодавство окреслює цю сферу особистого життя, недоторканність якого охоплює право на тілесну недоторканність, недоторканність зовнішнього вигляду, житла та ін.

Принагідно відзначити, що особисте життя, так само, як і сімейне, не повинне піддаватися безпідставному втручання з боку будь-кого (у тому числі й другого подружжя або інших членів сім'ї). До речі, саме тут часто і відбуваються порушення прав особи з боку близьких людей, які ототожнюють сімейне життя з особистим і не бажають відчувати, що особа і в сім'ї

залишається особистістю.

Важливим аспектом права на приватність є передбачене статтею 31 Конституції України право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Відповідно до згаданої норми Основного Закону Української держави, «кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо» [4].

Зі змісту цієї конституційно-правової норми випливає заборона розкривати, розпечатувати, розпаковувати листи, розголошувати відомості, що містяться в іншій особистій кореспонденції. Деякі винятки стосуються в основному національної безпеки і розслідування кримінальних злочинів. Проте положення коментованої статті виходять за межі виключно приватного життя людини і не можуть бути зведені тільки до забезпечення особистої чи сімейної таємниці. Вони однаковою мірою стосуються і сфери службових, ділових та інших суспільних відносин.

У контексті коментованої статті слід розуміти:

1) під листуванням – приватну кореспонденцію, що передається поштовою зв'язком (листи звичайні, заказні, цінні, поштові перекази, телеграми, інші письмові відправлення, бандеролі тощо) або електронною поштою через комп'ютер;

2) під телефонними розмовами – спілкування між особами, що відбувається за допомогою будь-якого телефонного зв'язку та здійснюється засобами провідних чи електромагнітних систем;

3) під телеграфною кореспонденцією – повідомлення, що передаються телеграфом;

4) під іншою кореспонденцією – повідомлення громадян, які передаються за допомогою інших, крім описаних вище, засобів зв'язку або через комп'ютер. Наприклад, це можуть бути повідомлення, зроблені громадянином по телефаксу, пейджинговим зв'язком, іншими телекомунікаціями.

Принагідно відзначити, що право на конфіденційність листування та телефонних розмов не належить до різновиду абсолютних. Як зазначив ЄСПЛ у рішенні у справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччини» (1978 р.), існування законодавства, що дає повноваження по здійсненню спостереження за листуванням, поштовими відправленнями і телефонними розмовами, є у виключних випадках необхідним в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки

і/або для запобігання безладдю або злочинам. При цьому в правовій системі держави повинні існувати адекватні й ефективні гарантії проти зловживання з боку органів державної влади, уповноважених на здійснення такого спостереження.

Як свідчить юридична практика, сферою найчастішого застосування обмежуючих це право заходів є кримінальне судочинство. Тому особливого значення в процесі правового регулювання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності набувають гарантії збереження особистої таємниці, забезпечення права кожного на невтручання в особисте життя, конфіденційність листування та телефонних розмов [5, с.166-168].

Зокрема, відповідно до ст. 261 КПК може бути накладено арешт на кореспонденцію особи без її відома у виняткових випадках на підставі ухвали слідчого судді. Арешт на кореспонденцію накладається якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування. Накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції. Кореспонденцію, передбаченою цією статтею, є листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами. Після закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим.

Недоторканність житла чи іншого володіння особи є однією зі складових особистої недоторканності, що тісно пов'язана з правом на недоторканність особистого і сімейного життя. Це право гарантоване ст. 30 Основного Закону Української держави. Принагідно відзначити, що під житлом у контексті коментованої статті розуміють не тільки місце постійного проживання особи, а й місце її тимчасового, переважного проживання або перебування. В сенсі питання, що розглядається нами, слід звернути увагу і на те, що Конституція України гарантує недоторканність не тільки житла, а й іншого володіння особи, тобто транспортного засобу, земельної ділянки, гаража, інших будівель чи приміщень побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Новий КПК, на відміну від раніше діючого, закріплює легальне визначення понять "житло" та "інше володіння" (ч. 2. ст. 233 КПК України). Слід зауважити, що законодавець надає доволі широке трактування

цих термінів, що вважаємо правильним, адже завданням кримінального провадження є, перш за все, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК України). При проникненні до житла чи іншого володіння на підставі ухвали слідчого судді визначальним є те, що ці об'єкти знаходяться у власності. Причому форма власності значення не має. Такий широкий підхід до розуміння понять "житло", віднесення до "іншого володіння" офісних та службових приміщень, приміщень господарського, виробничого та іншого призначення відповідає прецедентній практиці ЄСПЛ, який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював необхідність саме такого підходу. Зокрема, ще 16 грудня 1992 р. у справі "Німітц проти Німеччини" ЄСПЛ сформулював і обґрунтував доктрину розширювального тлумачення терміна "житло". Позиція ЄСПЛ обґрунтована неможливістю чіткого розмежування житлових і службових приміщень, оскільки "вести діяльність, яку можна віднести до професійної або ділової, можна з таким же успіхом і зі свого місця проживання, і навпаки, можна займатися справами, які не належать до професійної сфери, в офісі або комерційних службових приміщеннях". ЄСПЛ підкреслює, що "особливо у випадку, коли людина має гуманітарну професію, її робота в такому контексті може стати невід'ємною частиною життя настільки, що стає неможливим визначити, в якості кого вона діє в даний момент часу". У рішенні у цій справі зазначається, що вузьке тлумачення слів "home" і "domicile" може призвести до "небезпеки... нерівності", тому що за такого підходу правовий захист за ст. 8 Конвенції "міг би виявитися доступним лише для того, чия професійна і непрофесійна діяльність настільки переплетені, що немає ніякої можливості їх розмежувати". Ґрунтуючись на викладеному підході, ЄСПЛ визнав таким, що порушує право на недоторканність житла, проведений із порушенням умов допустимого обмеження цього права обшук в офісі адвоката.

Конституцією України 1996 р. вперше передбачено, що проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку не допускається інакше як за вмотивованим рішенням суду. Тобто обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи можливе виключно на підставі вмотивованого судового рішення. Розгляд судом матеріалів для надання дозволу на провадження зазначених дій здійснюється з додержанням таємниці досудового слідства.

Процесуальні гарантії недоторканності житла чи іншого володіння особи визначені ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України.

Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи,

яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді (ч. 1 ст. 233 КПК України).

За порушення недоторканності житла, а саме: «незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян» передбачена кримінальна відповідальність за ст. 162 Кримінального Кодексу України.

У контексті питання, що розглядається нами, на особливу увагу заслуговує низка рішень, ухвалених ЄСПЛ у справах проти України, що стосується різних аспектів права на повагу до приватного та сімейного життя, недоторканності житла і таємниці кореспонденції, гарантованих ст. 8 Конвенції, зокрема:

- обмеження права особи, яка утримувалася в «коридорі смерті» у СІЗО, на побачення з родиною, зустрічі з адвокатом та на відсилання і отримання кореспонденції, та можливість мати будь-який зв'язок із зовнішнім світом (справа «Полторацький проти України»);

- невиконання державою своїх зобов'язань, які б полягали у встановленні можливості користування заявника своїм правом на житло та приватне і сімейне життя (справа «Новоселицький проти України», рішення від 29 квітня 2003 року);

- обшуку контори заявника та поширення конфіденційної інформації про психічний стан заявника (справа «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року);

- арешту кореспонденції (справа «Волохи проти України», рішення від 2 листопада 2006 року);

- перегляду адміністрацією СІЗО кореспонденції, якою заявник обмінювався з ЄСПЛ оскільки чинні на той час положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідних дискреційних повноважень, наданих органам влади щодо перегляду кореспонденції осіб, узятих під варту, у зв'язку з чим такий перегляд суперечив вимозі законності, встановлений пунктом 2 статті 8 Конвенції (справа «Сергій Волосюк проти України» від 12 березня 2009 року, а також справа «Глінов проти України» від 19 листопада 2009 року);

- незалучення особи (тією мірою, яка є достатньою для забезпечення захисту інтересів) до провадження, в результаті чого приймалися рішення про позбавлення батьківських прав та щодо інших питань про опіку над дитиною, та вихід державних органів за межі розсуду (справа «Хант проти України», рішення від 7 грудня 2006 року);

- недостатності аргументів суду (незважаючи на їх доречність) для

виправдання такого серйозного втручання в сімейне життя, як відібрання дітей від батьків та поміщення їх до державних закладів (справа «Савіні проти України», рішення від 18 грудня 2008 року) [6].

Аналіз вищенаведених рішень ЄСПЛ у справах проти України свідчить про те, що національне законодавство значною мірою не відповідає міжнародним, зокрема європейським стандартам у галузі захисту прав людини та потребує свого подальшого вдосконалення. Іншим важливим фактором, що частково є наслідком недосконалого законодавства, залишається правозастосовна практика правоохоронних органів, що позбавлена поваги до прав людини, свідченням чого є невтішна для України статистика звернень наших співвітчизників до ЄСПЛ у зв'язку з порушенням державою їх конвенційних прав.

Бібліографічні посилання:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998 – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.
2. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – Вид. 2-е, випр., доп. – К.: Реферат, 2007. – 848 с.
3. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія / В.О. Серьогін. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. – 608 с.
4. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. – 76 с.
5. Конституція України: Науково-практичний коментар / В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін. – Харків: Видавництво «Право», 2003. – 808 с.
6. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Автори: Н. Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. – К.: Істина, 2011. – 200 с.

Синюта Л.Л.,
старший викладач
кафедри мовної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**20 РОКІВ ДІЇ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ
ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД:
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ**

Україна, як відомо, намагається брати активну участь у євро інтеграційних процесах, беручи на себе низку зобов'язань, зокрема, і у сфері забезпечення прав людини. Важливим актом нашої держави у цьому

контексті є ратифікація Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Відповідно ч. 1 до ст. 46 цієї Конвенції «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами» [1]. Слід зауважити, що у цьому році виповнилось 20 років з моменту ратифікації Україною Конвенції, тому цілком закономірною є необхідність виокремлення положень щодо імплементації приписів цього важливого міжнародного документу в систему права України.

По-перше, одне з важливих питань, яке на сьогодні залишається нерозв'язаним, це місце Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в системі національного права, особливо зважаючи на ст. 17 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Так, відповідно до ст. 9 Конституції України «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [2]. При цьому додамо, що згідно зі ст. ст. 26 і 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись. Учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору. Це правило діє без шкоди для статті 46» [3]. До того слід також додати положення ст. 46 Конвенції. Зважаючи на це, 5 жовтня 2017 р. Уповноважений Верховної Ради України звернувся до Конституційного Суду України з поданням щодо офіційного тлумачення ч.1 ст. 9 Конституції України, у якому просить розтлумачити указане конституційне положення у контексті наступних питань: «1. Якщо Конвенцією встановлено інші правила, ніж ті, які встановлені національним законодавством, чи мають застосовуватися вимоги Конвенції як нормативно правового акта вищої сили? 2. Чи є рішення Європейського суду з прав людини, постановлені у справах не проти України, джерелом права в Україні».

По-друге, 23 лютого 2006 року в Україні було прийнято уже згаданий вище закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Виникає запитання, з огляду на процитовані вище положення Віденської конвенції про право міжнародних договорів, чи є необхідним на національному рівні приймати нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, метою якого регулювання відносин «що виникають з... необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створен-

ням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України [4] (як це слідує з преамбули закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»), що безпосередньо визначено Конвенцією. При цьому наскільки ефективними є норми цього закону, особливо зважаючи на одне з недавніх рішень Європейського суду з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України», у якому констатовано системність проблеми невиконання в Україні рішень судових органів. Відтак, ця справа, разом з 12 143 іншими передана до комітету міністрів Ради Європи «з метою їх реалізації у межах заходів загального характеру, визначених у пілотному рішенні» (йдеться про рішення, прийняте Європейським судом з прав людини ще у 2009 році «Юрій Миколайович Іванов проти України»). До того ж, виникає питання про можливість нормою закону встановлювати джерела права (йдеться про ст. 17 вказаного Закону). При цьому такий закон мав би чітко визначити засоби забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини, однак, він містить лише «аморфний» припис: «У разі невиконання або неналежного виконання Рішення винні службові особи, до повноважень яких належить це виконання, несуть адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, передбачену законами України» (ст. 16 Закону).

По-третє, важливою у теоретичному плані, зважаючи на вказане вище, є питання виконання рішень Європейського суду з прав людини та кримінальної відповідальності за їх невиконання. Нагадаємо, що відповідно до ч. 4 ст. 382 «Умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України - карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [5]. Як бачимо, пілотне рішення у справі проти України, прийняте, ще у 2009 році залишається в окремії частині невиконаним. Однак, ніхто за це не був покараний, не дивлячись на наявність кримінальної відповідальності за таку бездіяльність. До речі реєстр судових рішень не містить вироків за це кримінально-каране діяння, що піднімає питання доречності існування цієї кримінально-правової норми (як мінімум у чинній на сьогодні редакції).

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1986. № 17. Ст.343.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. –№ 30. –Ст.260.

5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

Солдатенко О.А.,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ЗАБОРОНУ КАТУВАННЯ, ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ І БЕЗКАРНОСТІ

1. Заборона катування

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Цією ж нормою закріплюється обов'язок держави утверджувати і забезпечувати права і свободи кожної людини. Це підкреслюється і в міжнародно-правових документах.

Статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), так само і ст. 5 Загальної декларації прав людини і ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права чітко проголошує: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню», або «поганого поводження», як узагальнено його визначає Європейський суд з прав людини (далі – Суд).

Зміст положень ст. 3 Конвенції полягає у наступному:

1) кожній особі, гарантовано право на повагу до своєї гідності та захист від катувань і неналежного поводження з боку посадових осіб органів державної влади, (рішення у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» – 1989 р.);

2) дотримання положення розглядуваної статті ЄКПЛ не можуть бути обмежені або скасовані навіть під час війни, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції або виникнення чи подолання

іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю особи, громаді чи загалом нації. Згідно зі ст. 15 Конвенції, держава зобов'язана їх постійно дотримуватися;

3) жодна із підстав (захист публічної безпеки, боротьба з тероризмом або організованою злочинністю чи розкриття злочинів) не може бути виправданням для застосування катувань (рішення Суду у справі «Томазі проти Франції» – 1992 р.);

4) будь-яке застосування фізичної сили щодо незаконного позбавлення волі особи, принижує людську гідність і є порушенням права, що визначено у ст. 3 Конвенції (рішення у справі «Рібітч проти Австрії» – 1995 р.).

Таким чином ст. 3 Конвенції формулює абсолютну заборону катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність та поводженню з особою.

Погане поводження з особою передбачає, що певне фізичне чи психічне насильство застосовується з незаконною метою та/або непропорційно до законної мети.

Слід відмежовувати положення ст. 3 Конвенції від законних дій (затримання особи, застосування спеціальних засобів) або дій обмежувачого характеру, викликаних необхідністю (здійснити привід особи, затримання з метою приводу, обрання запобіжного заходу). У такому випадку певні фізичні чи моральні страждання особи можуть складати невід'ємний елемент, однак відповідають законності мети та підстав їх застосуванню, пропорційності рівню суспільної небезпеки особи або її поведінки.

У зв'язку із цим визначення, чи було у певному випадку «погане поводження», Суд виходить із обставин конкретної справи.

Суд, під час застосування Конвенції, установив певні відмінності між поняттями «катування», «нелюдське поводження» та «поводження з особою, яке принижує її гідність», де за основу диференціації взято інтенсивність та жорстокість поганого поводження, тривалість цих дій, їх фізичний чи психологічний ефект, характер поводження, за яких обставин, яким чином, якими методами та способами вони здійснюються, а в деяких випадках – стать, вік та стан здоров'я жертви та інші обставини.

Суд також установлює, що розрізнення між поняттями «катування», «нелюдське поводження» та «поводження з особою, яке принижує її гідність» було введено для того, щоб «позначити особливий рівень жорстокості умисного нелюдського поводження, що призводить до тяжких і жорстоких страждань» (рішення у справі «Ірландія проти Великобританії») з метою отримання відомостей, покарання або залякування (рішен-

ня у справі «Селмуні проти Франції», «Аккоч проти Туреччини»).

Класифікація та підстави розмежування поганого поведження.

1. Катування: нелюдське поведження, метою якого є одержати інформацію чи зізнання або ж здійснити покарання і призводить до серйозних та тяжких страждань. Наприклад, вчинення згвалтування свідка або затриманої особи (рішення у справі «Сугейла Айдин проти Туреччини»); брутальне (грубе, жорстоке, агресивне) та принизливе поведження з метою отримання інформації (рішення у справі «Тесленко проти України»); прикування особи до металевого кільця, застосування сльозогінного газу та нанесення ударів в різні частини тіла (рішення у справі «Алексахін проти України»; «Нечипорук і Йонкало проти України»); роздягання, побиття, застосування до особи електрошоку, поміщення у крижану та гарячу воду, “обробляння” гучною музикою та яскравим світлом (рішення у справі «Аккоч проти Туреччини»); удари зброєю, руками, іншими засобами, що закінчується тривалою втратою функцій органів (рішення у справі «Хасан Ільхан проти Туреччини»).

Ознаками катувань можуть бути: будь-які очевидні тілесні ушкодження, такі як пухлини, забиті місця, порізи, обідрана шкіра або опік; будь-які труднощі в рухах, наприклад, під час звичайного ходіння або сходами, сидінні, довгому стоянні, нахилах або при піднятті рук; будь-які відхилення форми або положення спини, рук чи ніг.

Катуванням над особою визнається таким, якщо воно:

- було вчинено навмисно;
- призвело до тяжких фізичних та/або моральних страждань особи;
- має своїм наслідком тривалу втрату працездатності або функції органу/нів особи.

2. Нелюдське (жорстоке) поведження: таке поведження, яке навмисно спричинює сильних фізичних та душевних страждань, що за даних обставин є невинуватим. Наприклад, завдання ударів по ступнях або інших частинах тіла людини (Афанасьєв проти України); застосування слабкого електричного струму («Нечипорук і Йонкало проти України»); обливання гарячою або холодною водою, погроза застосувати до людини катування (рішення у справі «Кэмпбелл и Козенс проти Об'єднаного Королівства»); надягання кайданків та декілька разів сильного побиття, погрожуючи після кожного разу подальшим побиттям (рішення у справі «Афанасьєв проти України»); жорстоке побиття, натягання протигазу та підвішування на одягнутих кайданках (рішення у справі «Бочаров проти України»; «Гриненко проти України»).

Поведження із особою визнається нелюдським, якщо воно:

- було вчинено навмисно;

- застосовувалося протягом триваючої кількості часу та/або із певною періодичністю;

- спричинило якщо не очевидні тілесні ушкодження, то, принаймні, завдало сильних фізичних та/або моральних страждань, болю.

Такий біль або страждання завдаються особі за допомогою спеціальних або випадкових (підручних) засобів, методів їх застосування, а також завдяки або через створення конкретних умов перебування особи.

Нелюдське поводження, як неодноразово зазначав Суд у своїх рішеннях, повинно мати ознаки певного мінімального рівня суворості (зокрема, тривалості такого поводження, його фізичних або моральних наслідків, а також, у деяких випадках — статі, віку та стану здоров'я особи), щоб на нього розповсюджувалася дія ст. 3 Конвенції.

3. Поводження з особою, яке принижує її гідність: знущання, які мають викликати у особи почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її достоїнство, та, по можливості, зламати її фізичний і моральний опір. Наприклад, позбавлення сну, харчування і води (рішення у справі «Яковенко проти України»); обшук роздягненого до гола затриманого (рішення у справі «Іванчук проти Польщі»); проведення обшуку затриманого у присутності особи іншої статі (рішення у справі «Валашинас проти Литви»); знищення майна (рішення у справі «Дулаш проти Туреччини»); стояння голим біля стіни; перебування тривалий час особи у спеціально визначеній для неї позі; утримання у підвалах, зокрема де є щури тощо.

Поводження з особою, яке принижує її гідність визнається, якщо воно:

- було вчинено навмисно;

- застосовувалося протягом триваючої кількості часу та/або із певною періодичністю;

- містить лише моральний компонент, тобто означає спричинення особі лише душевних страждань, наслідком яких є отримання особою душевного болю та страждань.

Принизливе для гідності людини поводження є таким, якщо через нього людина повинна діяти всупереч своєї волі, зазнає морального приниження на одинці або перед іншими особами (наприклад, знаходження в одній позі наприсядки).

Таким чином на протипагу катуванню та нелюдському (жорсткому) поводженню, поводження, яке принижує гідність особи за своєю суттю та спрямованістю передбачає лише моральний компонент, тобто означає спричинення особі лише душевних страждань.

Суд також неодноразово зазначав, твердження про погане поводження повинні бути підкріплені належними доказами. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Таке доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і взаємоузгоджених. У цій правовій позиції можна виокремити такі конститутивні ознаки:

- а) обов'язкова наявність сукупності ознак чи неспростовних презумпцій;
- б) ознаки чи презумпції повинні бути достатньо вагомими;
- в) чіткими;
- г) взаємоузгодженими.

Тому за відсутності таких ознак не можна констатувати, що вину доведено «поза розумним сумнівом» (рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства»).

Однак, нажалі працівники Національної поліції України не завжди можуть обґрунтувати застосовані хоча і помірні насильницькі заходи відповідно до конкретної ситуації. Так, Суд у справі «Ребок проти Словенії» зазначив, що під час затримання поліцією заявник зазнав подвійного перелому щелепи і забій обличчя. За цих обставин, враховуючи особливо тяжкий характер ушкодження, Уряд не надав переконливих та вірогідних доводів для пояснення та виправдання насильства, що було застосоване під час операції з арешту.

Суд дотримується погляду, що одягання кайданків зазвичай не становить порушення статті 3 Конвенції, коли цей захід було вжито у межах законного арешту та тримання під вартою і коли він не супроводжувався використанням сили або публічним приниженням, що перевищує межі необхідності за даних обставин. У цьому значенні важливо, зокрема, встановити, чи наявні причини вважати, що зазначена особа протидіятиме арешту або спробує заподіяти шкоду чи тиск на свідків (рішення у справі «Ренайнен проти Франції»).

Проте час перебування особи в кайданках повинен відповідати встановленому порядку застосування даного спеціального засобу, а саме не більше 2 годин безперервного використання (п.6 ч. 4 ст. 45 Закону України «Про національну поліцію»). Після цього робиться послаблення їх тиску.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що зміни у державі, які відбулися за останні роки, можна оцінювати по-різному. Але очевидним є усвідомлення українською громадою того факту, що влада має служити народу, а не навпаки.

Тому важливо сформулювати у населення нові цінності в контексті

дотримання прав і свобод людини, і у підсумку створити культуру, на-правлену на розвиток поваги до особистості і додержання прав людини на національному рівні. Зважаючи на це, обізнаність людини про свої права і обов'язки має бути необхідною умовою реалізації конституційних гарантій прав особистості.

Бібліографічні посилання:

1. Ахтирська Н.М., Касько В.В., Маланчук Б.А., Мелікан А, Пошва Б.М., Фулей Т.І., Шукліна Н.Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорсткому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. – К.: «К.І.С.», 2011. – 320 с.
2. Бущенко А. П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці / А. Бущенко. – Х. : Права людини, 2007. – 216 с.
3. Європейська конвенція з прав людини та охорона правопорядку [Текст] : посіб. для співробітників поліції та правоохорон. органів / Джим Мердок, Ральф Рош. - [Б. м.] : Центр, 2013. - 157 с.
4. Загальна декларація прав людини // Міжнародні договори України. -К., 1992.
5. Запобігання тортурам в Україні: Виконання національних та міжнародних стандартів поводження з особами, що затриманні та позбавленні волі: Посібник для працівників правоохоронних органів та спостерігачів за дотриманням прав людини. – К.: Сфера, 2003. – 240 с.
6. Конвенція про захист прав людини та основних свобод (із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу №11) // Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. - № 2.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія / О.П. Кучинська , Т.І. Фулей, Р.В. Бараннік. – Ніжин: «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 228 с.
9. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Д. Макбрайд ; Рада Європи. – К. : К.І.С., 2010. – 576 с.
10. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. – К.: Истина, 2007. – 368 с.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Міжнародні договори України. - К., 1992.
12. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі / Укр. правнича фундація. – К. : Укр. центр правничих студій, 1999–2008, 2011–2013.
13. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua>.
14. Проти катувань. Міжнародні механізми запобігання катуванням та поганому поводженню. – Х. : Права людини, 2007. – 400 с.
15. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
16. Фулей Т.І. Затримання та взяття під варту: особливості застосування: навч.-метод. посіб. / Т.І.Фулей, М.В. Сіроткіна. – К., АДЕФ-Україна, 2011. – 160 с.

Ступак С.Р.,
слухач магістратури факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.

Науковий керівник:
Кучук А.М.,
професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

РОЗУМІННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

У частині першій статті 8 Конституції України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Верховенство права це фундаментальний принцип сучасної демократичної держави а тому він повинен не тільки міститися в Конституції, а й застосовуватися в діяльності апарату державної влади, в державному та суспільному житті, при правосудді. Однак в Конституції не наводиться поняття зазначеного принципу, а тому виникає необхідність тлумачення конституційного принципу верховенства права та встановлення його складових елементів. Така думка виникає майже у кожного правника, яких хоча б раз звернув на це увагу, читаючи конституцію.

Так що ж означає принцип «верховенство права» закріплений не тільки конституції а й в низкі законів нашої держави? Чи потрібно надавати визначення даному принципу, чи слід виділяти його елементи, як це зроблено було раніше, не звужуючи його певним визначенням?

Взагалі, в науковий обіг термін «верховенство права» («the rule of law») уперше запровадив у ХІХ столітті англійський правознавець, професор Оксфордського університету А. Дайсі у праці «Вступ до вивчення конституційного права» (1885 р.) хоча перші ідеї що лягли в основу даної правової доктрини були висвітлені ще в античні часи, мислителями того часу [2].

І ось, через століття, після появи праці А. Дайсі даний принцип (концепція) був закріплений у Конституції нашої держави як один із основних принципів діяльності держави, хоча не слід ототожнювати його

як одну із засад правової держави. Це окремий принцип/концепція що розвивалися разом та є дотичними але ніяк одне не є частиною іншого, хоча є досить багато думок з цього приводу.

З моменту його закріплення і до сьогодні відбулося досить багато досліджень (були навіть дисертаційні дослідження) стосовно принципу верховенства права та його застосування в нашій державі. За двадцять років існування конституції однозначних відповідей які повністю відповідали на наші питання, та повністю розкривали зміст принципу(хоча б для нашої держави) не було визначено. Це пояснюється тим, що зміст даного принципу(панування права у суспільстві) доктринально розглядається різними школами права, які взагалі можуть протирічити одна одній.

Взагалі, специфіка становлення принципу верховенства у в кожній країні залежить від особливостей науково-культурного розвитку, у тому числі і розвитку національної правової культури, утвердження цього принципу можливе за рахунок послідовного дотримання цілого ряду умов.

Так варто зазначити що одною із проблем що заважає як розуміння так і розгляд даного принципу є отримана Україною у спадщину радянська правова система, в основу якої було покладено правовий формалізм та позитивізм, а принцип верховенство права ототожнювався з принципом верховенства нормативно-правових актів держави(принцип верховенство закону). А правова норма(норма права) розглядалася як загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене чи санкціоноване державою з метою регулювання суспільних відносин, що забезпечується примусовою силою держави.

На сьогоднішній час умовно можна поділити погляди вітчизняних вчених з приводу розуміння принципу верховенства права так:

- найбільша частина вчених ототожнюють його з традиційним для радянської (доктрина позитивного права) юридичної теорії та практики принципом верховенства закону.

- тлумачення верховенства права як елементу правової держави.

- фактичне ототожнення верховенства права з верховенством розуму і справедливості (доктрина природного права).

- розуміння під верховенством права пріоритет загальновизнаних принципів і норм міжнародного права перед національним законодавством.

Першу характеристику принципу верховенства права, яка була б наближеною до сутності цього принципу в нашій країні, було надано Конституційним Судом України у рішенні від 2 листопада 2004 року за

№ 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. Судом було визначено: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції в Україні визнається та діє принцип верховенства права. Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом можуть бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу і рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [3].

З вибором європейського напрямку розвитку нашої держави, сталися зміни в законодавстві а саме внесено зміни щодо діяльності суду та органів виконавчої влади. Так було закріплено законами що принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

У рішеннях Європейського суду з прав людини подається різномічне тлумачення цього принципу. Даний суд діє на основі європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. А так як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національного законодавства України. Законом «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (пункт 1) Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.[4]

У преамбулі цієї Конвенції верховенство права визнається як принцип, що об'єднує країни-учасниці Ради Європи. У своїх рішеннях Суд неодноразово звертається до зазначеного у Преамбулі Конвенції принципу і, вважаючи його одним із основоположних принципів функціонування країн-учасниць, надає йому тлумачення при вирішенні справ та розкриває його зміст через формулювання вимог, які виводяться з цьо-

го принципу. Про те принцип верховенства права не вичерпується лише зазначеними Європейським суд з прав людини вимогами що були визначені при вирішенні конкретних справ, та постійно збагачується новим змістом.

Тобто, виходячи з цього, верховенство права ніяк не полягає в отождненні його із законодавством, тому як законодавство є лише однією з форм цього принципу. А об'єднавши тлумачення принципу верховенства права, що подані Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини можна отримати об'єктивне розуміння даного принципу. Про те багатогранність цього принципу та складність його сприйняття унеможливорює виведення універсального визначення принципу верховенства права що було б придатним до кожного випадку його застосування, про що й йдеться у доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права»[5]. Так як даний принцип включає в себе загальнолюдські соціальні регулятори(норми моралі, традиції, звичаї), ідеологію справедливості, цінність добра та інші цивілізаційні досягнення, правові та політичні ідеї, наукові надбання правової теорії і практичний юридичний досвід, національне та міжнародне законодавство.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013 № 1401-VIII від 02.06.2016 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%>

2. Dicey A. V. Introduction to the study of the law of the constitution, 3 ed. A. V. Dicey. – London, 1889. – 463 p. / [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://ia802701.us.archive.org/11/items/introductiontos04dicegoog/introductiontos04dicegoog.pdf>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) / Конституційний Суд; Рішення, Окрема думка від 02.11.2004 № 15-рп/2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

4. Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>

5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» «Про верховенство права» затверджена на 86-му пленарному засіданні (м. Венеція, 25–26 березня 2011 року). [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr)

Філянiна Л. А.,
доцент кафедри теорiї
та iсторiї держави i права
Днiпропетровського державного
унiверситету внутрiшнiх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИНЯТКОВИХ ОБСТАВИН ВІДСТУПАТИ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПЕРЕДБАЧЕНИХ КОНВЕНЦІЄЮ

У сучасних умовах безпекової політики, виникає необхідність консолідації зусиль Європейського Союзу, міжнародних та регіональних організацій спрямованих на проведення ефективних заходів щодо протидії міжнародній агресії, тероризму, захисту територіальної цілісності України, її суверенітету й незалежності та визнання всією міжнародною спільнотою факту агресії Російської Федерації (далі – РФ). Актуальним питанням для нашої держави залишається – захист і відновлення прав громадян України, які постраждали під час міжнародного збройного конфлікту чи перебувають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремих районів Донецької і Луганської областей, а також поновлення територіальної цілісності України. Збройна агресія РФ проти України та переростання конфлікту в повномасштабні воєнні дії спонукає нашу державу до зміцнення обороноздатності, розбудови конструктивних відносин з інституціями Європейського Союзу й Організацією Північноатлантичного договору, а також вимушено відступити від деяких зобов'язань передбачених Європейською конвенцією з захисту прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція).

Конвенція передбачає правомірну можливість держав за виняткових обставин відступати від передбачених в ній зобов'язань. До таких обставин відносяться: війна чи інші суспільні небезпеки, що загрожують життю нації. Водночас, заходи, прийняті у відповідь на війну або іншу суспільну небезпеку повинні відповідати наступним вимогам: бути виключно в межах, що вимагає гострота ситуації та відповідати іншим міжнародним зобов'язанням держави. Не можна говорити, що такими діями держава визнає свою неспроможність гарантувати права, закріплені у Конвенції. Найчастіше держава так заявляє про вжиття нею заходів котрі можуть передбачати відступ від зобов'язань. Отже, коли заяв-

ник скаржитися на порушення з боку держави його конвенційних прав у період відступу від зобов'язань, Суд спочатку здійснить перевірку, необхідності (виправданості) таких заходів, і прийшовши до висновку, що дані заходи були невинуватені тоді перейде до визначення, чи був даний відступ від зобов'язань правомірним.

Про винятковість ситуації Суд приймає рішення виходячи з оцінки ситуації яку надає держава. Так, у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» зазначається, що визначення наявності існування загрози «суспільній небезпеці» життю нації є в першу чергу обов'язком кожної Договірної Держави, оскільки держава несе відповідальність за життя своєї нації. Так, у справі «Аксої проти Туреччини» Суд, приймаючи до уваги всі надані докази, встановив, що наслідки терористичної діяльності РПК на південному сході Туреччини, створили в регіоні суспільну небезпеку, що загрожувала життю нації.

Конвенція в свою чергу не дає визначення війни. Водночас, суспільна небезпека, що загрожуює життю нації в розумінні цієї статті, розглядається як виняткова кризова ситуація або надзвичайна ситуація, котра впливає на все населення і становить загрозу для звичайного життя громадян. Так, у справі «Лоулесс проти Ірландії», Суд констатував наявність в обставинах даної справи підстав заявити урядом Ірландії про існуючу небезпеку (зростання рівня терористичних нападів) і внаслідок чого ввести в дію заходи передбачені ч. 1 ст. 15 ЄСПЛ, тобто відступити від обов'язків Конвенції. Водночас, необхідно зазначити, що кризова або надзвичайна ситуації повинні бути винятковим, а саме звичайні засоби регламентовані Конвенцією є недостатніми для забезпечення здоров'я громадян, громадської безпеки і порядку. Отже, надзвичайна або кризова ситуації повинні бути справжніми або невідворотними. Разом з тим, практика ЄСПЛ не визначає тривалість надзвичайної або кризової ситуації, тому вони можуть мати тимчасовий характер (забезпечення безпеки на місці після терористичних актів) справа «Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції» або суспільна небезпека може тривати багато років справа «Ірландія проти Сполученого Королівства», «Маршалл проти Сполученого Королівства».

Водночас, ч. 2 ст. 15 Конвенції забороняє будь-які відступи від ст. 2 «Право на життя» за винятком випадків коли позбавлення життя обумовлено правомірними військовими діями, ст. 3 «Заборона катування», п. 1 ст. 4 «Заборона рабства і примусової праці» і ст. 7 «Ніякого покарання без закону».

У разі використання права відступу від своїх зобов'язань держава повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про заходи

які вона вжила та їх причини. А також, інформувати Генерального секретаря Ради Європи про час, коли перестали застосовуватися заходи обмеження і знову було поновлено дію Конвенції в повному обсязі.

У січні 2015 р. Верховна Рада України визнала, що наша держава потерпає від воєнної агресії зі сторони РФ, котру остання реалізовує через підтримку та забезпечення широкомасштабних терористичних атак на частині території Донецької і Луганської областей. Своїми агресивними діями РФ систематично порушує загальновизнані норми міжнародного права щодо підтримання міжнародного миру та безпеки, дотримання прав людини, протидії міжнародному тероризму. Зокрема агресивні дії РФ спрямовані не тільки проти територіальної цілісності і незалежності нашої держави, але й залякують мирне населення та завдають непоправної шкоди життю й здоров'ю людей, які проживають на окупованих територіях. Неодноразово Україна намагалася дипломатичними шляхами (Женевський, Нормандський, Мінський формат домовленостей) припинити експансію РФ. Але добрі наміри залишилися без уваги державою-агресором – Крим до цього часу лишається окупованим, а демократичні вимоги міжнародної спільноти щодо припинення агресії, постачання зброї, техніки та живої сили терористам «ДНР і ЛНР» не почуті. Тому, Парламент України звернувся до ООН, Європарламенту, Парламентської Асамблеї: Ради Європи, НАТО, ОБСЄ, ГУАМ та національних парламентів держав світу із закликом: визнати РФ державою-агресором, котра підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН; обмежити повноваження делегації РФ в Парламентській Асамблеї Ради Європи; запровадити нові секторальні обмежувальні заходи з метою зупинення російської агресії і примусити керівництво РФ припинити незаконну окупацію Криму, звільнити усіх заручників та незаконно утримуваних на території РФ громадян України [1].

Отже, у червні 2015 р. наша держава інформувала Генерального секретаря ООН та Генерального секретаря Ради Європи про стан безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях та про зміну території на яку поширюється відступ України від зобов'язань визначених п. 3 ст. 2, ст.ст. 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст.ст. 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відповідно до положень ст. 15 Конвенції.

У контексті безпекових проблем в рамках парламентських слухань з актуальних питань зовнішньої політики України, Верховна Рада України констатує, що вкрай важливим є людський вимір збройної агресії РФ проти України. За даними ООН, з початку агресії 22212 осіб пора-

нено, 9569 осіб вбито; із загальної кількості жертв понад 7 тисяч – цивільні особи. Разом з тим, Парламент України, звертає увагу на одну з ключових проблем – утримання заручників, полонених та незаконно ув'язнених громадян України на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької і Луганської областей та в самій РФ. А також, згідно з міжнародним правом, визначає РФ – відповідальною за ситуацію на окупованій території та її обов'язок забезпечити дотримання прав людини і створити умови для повноцінної життєдіяльності населення.

Отже, на окремих територіях Донецької і Луганської областей з квітня 2014 р. в наслідок ведення збройної агресії РФ проти України за участю Збройних Сил держави-агресора та незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих РФ підрозділи СБУ, МВС та збройні сили України проводять антитерористичну операцію, що відповідно до ст. 51 Статуту ООН є складовим елементом реалізації права на індивідуальну самооборону України від агресії. Відповідно до норм міжнародного права РФ, як держава, котра в наслідок збройної агресії фактично окупувала Автономну Республіку Крим та місто Севастополь і контролює частину території Донецької і Луганської областей, несе повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території України. Водночас, відступ від зобов'язань передбачених Конвенцією діє тільки на період до повного припинення збройної агресії РФ і відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України, а скарги про порушення прав людини можуть подавати навіть у випадках коли такі інциденти покриваються відступом України, тому що тільки Суд може дати оцінку доцільності такого відступу і необхідності вжиття тих чи інших заходів в наявних умовах на окупованій території України.

Бібліографічні посилання:

1. Постанова ВРУ від 27.01.2015 р. № 129-VIII Про Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 10, ст.68

2. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему «Актуальні питання зовнішньої політики України»» від 24.05.2017 р. № 2069-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

Циб І.С.

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Орлова О.О.,

доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В УКРАЇНІ

У сучасній правовій доктрині, а саме з огляду на міжнародний досвід не викликає сумнівів саме пріоритетність Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН) «Про захист прав людини і її основоположні свободи», що затверджена Радою Європи. Дана Конвенція для українського законодавства є базисним Міжнародним документом саме з точки зору захисту прав і свобод людини.

Загальновідомим є факт того, що у відповідності до Конституції України, а саме у статті 3 мова йде про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

На сьогоднішній день в Україні дуже гостро обговорюється питання саме «катування», яке у всіх своїх проявах порушує основні права людини, а саме право на здоров'я, честь і гідність.

У статті 3 Конвенції ООН мова йдеться саме про заборону катування, на що вказує і сама назва ст. «Заборона катування». Кримінальним кодексом України також передбачена стаття 127 яка має назву «Катування» і санкція якої говорить про кримінальну відповідальність суб'єкту даного злочину, а саме за умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі [2].

З огляду на вище викладене, для більш глибокого розуміння даної

проблеми необхідно звернути увагу саме на такі теоретичні категорії як: «катування», «мучення» та «мордування».

Взагалі, термін «катування» є більш широким ніж «мучення» і «мордування» та охоплює своєю дефініцією ці два поняття.

Тож, перша теоретична категорія «катування» - це умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі [2].

Наступна теоретична категорія «мучення» у відповідності до чинного законодавства – це дії, пов'язані з тривалим позбавленням людини їжі, пиття чи тепла, утриманням її в шкідливих для здоров'я умовах (наприклад, в умовах, які позбавляють людину будь-якого із її природних почуттів - зору, слуху, просторової або часової орієнтації) тощо [2].

І остання теоретична категорія яку не можна залишити без уваги «мордування» - це такі дії, які пов'язані з багаторазовим чи тривалим заподіянням особливого болю чи фізичних та моральних страждань потерпілому [2].

Варто також звернути увагу і на той факт, що хоч і існує заборона на катування як і в Україні, так і на міжнародній арені, але все одно дана проблема існує і статистика вражає. Українські правозахисники навели статистику катувань, що шокує : «... Лише за II півріччя 2016 року і за I 2017 року правозахисники нарахували більше 62 тисяч випадків катувань людей. Однак, покарання за це ніхто так і не отримав. Експерти кажуть, що домогтись справедливого суду в Україні не завжди легко. Особливо, якщо мова йде про катування. Тому доводиться звертатися до Європейського суду з прав людини. Там все інакше. Міжнародна Феміда не закриває очі на ганебні порушення прав людей. Правозахисники в своїй практиці вже мають чимало перемог. Вони змогли довести, що над їхніми клієнтами знущалися. У свою чергу європейський суд уже не раз зобов'язував Україну виплачувати таким людям компенсацію. Але тут на думку експертів теж не все так просто. Адже держава платить цю компенсацію коштами із державного бюджету - нашими з вами грошима» [3]. Дана статистика приголомшує, але з кожним роком вона тільки зростає. Починаючи з двохтисячних років дане питання стало поширеним і дискусійним у світовому просторі, на що через 5 років відреагувала Рада Європи і до чинної Конвенції додала «Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання», який набрав чинності в Україні від 21.07.2006 року [4]. Частина IV даного

протоколу має назву «Національні превентивні механізми» і у якій ведеться мова про те, що «...кожна держава-учасниця підтримує, признає або створює один або кілька незалежних національних превентивних механізмів для недопущення катувань на національному рівні...» [4].

Тож, Факультативний протокол до Конвенції це так би мовити ряд превентивних заходів на протидію злочинам, що спрямовані проти людини і порушують основні права та свободи людини, але навіть з урахуванням всіх цих заходів та методів позитивна статистика не простежується в Україні, що й прикро. Незважаючи на ряд заходів щодо протидії злочинності саме у аспекті порушення прав людини та нормативну базу дане питання, саме протидії катуванню залишається відкритим, а проблема продовжує існувати.

Підбиваючи підсумок, варто казати про те, що права людини є найважливішою цінністю і тому у даній роботі ми розкриваємо діяльність ООН саме в цьому аспекті. Таким чином, концепція захисту прав людини в Статуті ООН включає найширші повноваження організації, які можуть бути реалізовані органами ООН. Ця концепція є динамічною, що означає широкі повноваження ООН та її органів щодо застосування положень Статуту ООН у галузі прав людини. Саме наявність таких норм у Статуті ООН створила правове підґрунтя для прийняття Загальної декларації прав людини, укладення під егідою ООН основоположних міжнародних договорів про права людини. Саме статутні норми ООН створюють необхідне найбільш загальне міжнародно-правове підґрунтя для діяльності органів ООН із прав людини. Формування статутних зобов'язань дотримання прав людини очевидно пов'язане з визначенням головними статутними органами ООН переліку таких прав або з формуванням загальної звичаєвої норми міжнародного права, якою визнається відповідне право.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Інформаційний портал Харківської Правозахисної Групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=1484815076>
4. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_f48

Шаповалова І.С.,
суддя Павлоградського
міськрайонного суду
Дніпропетровської області,
аспірант кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Рогальська В.В.,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВО ПІДОЗРЮВАНОВОГО НА ОБІЗНАНІСТЬ ЩОДО ІНКРИМІНОВАНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Відповідно до ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Згідно із ч. 2 ст. 8 КПК України, принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини

Окрім цього, відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Оскільки у Конвенції є низка характерних особливостей, її положення мають загальний характер, а права людини здебільшого констатуються у ній в абстрактній, оціночній формі, правильне розуміння її норм розкривається у рішеннях ЄСПЛ, які містять правові позиції щодо суті положень зазначеного міжнародно-правового акта, а також змісту та обсягу гарантованих ним прав.

Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу є одним із основних функціональних призначень слідчого судді. Засади чинного кримінального процесуального законодавства визначають обов'язки загальні правила розгляду такого клопотання, а також вимоги до обов'язкового роз'яснення підозрюваному при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу його прав (ч.2 ст.193 КПК України).

Незважаючи на відносно нетривалу дію в часі КПК України (з 2012 року), високі стандарти дотримання прав людини, визначені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, постійно імплементуються в практичній діяльності слідчого судді за для дотримання високих стандартів судочинства. Розглянемо, право підозрюваного знати суть та підстави підозри або обвинувачення при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, з огляду на прецедентну практику ЄСПЛ.

Так, пунктом 2 ч.2 ст.193 КПК України, визначено право підозрюваного знати суть та підстави підозри або обвинувачення.

За статтею 7 Конвенції нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення [3].

У п. 62 рішення у справі «Веренцов проти України», ЄСПЛ наголосив, що гарантія, встановлена у статті 7 Конвенції, що є істотним елементом верховенства права, посідає визначне місце у системі захисту за Конвенцією[2].

Це твердження підкреслюється тим, що вона не допускає жодних винятків, навіть за статтею 15 Конвенції під час війни або іншої суспільної небезпеки. Ця гарантія має тлумачитися та застосовуватися, як це впливає з її предмета і цілі, у такий спосіб, щоб забезпечувати ефективний захист від свавільного переслідування, засудження та покарання (див. рішення у справах «С.В. проти Сполученого Королівства» (S.W. v. theUnitedKingdom), від 22 листопада 1995 року, п. 34, Series A № 335-B, та «К.Р. проти Сполученого Королівства» (C.R. v. theUnitedKingdom), від 22 листопада 1995 року, п. 33, Series A № 335-C). Відповідно вона втілює, у загальних визначеннях, принцип, за яким лише закон може визначати злочин та передбачати покарання (nullumcrimen, nullapoenasinelege) (див. рішення від 25 травня 1993 року у справі «Коккінакіс проти Греції» (Kokkinakis v. Greece), п. 52, Series A № 260-A). Зокрема, забороняючи поширювати сферу застосування існуючих покарань за правопорушення на дії, що до цього не вважалися кримінальними правопорушеннями, воно також встановлює принцип, за яким кримінальне законодавство не повинно застосовуватися поширювально на шкоду обвинуваченого, наприклад, за аналогією (див. рішення у справах «Коеме та інші проти Бельгії» (<...>), заяви №№ 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 та 33210/96, п. 145, ECHR 2000-VII; «Ашур проти Франції» (Achour v. France) [ВП], заява № 67335/01, п. 41, ECHR 2006-

IV; та «Кононов проти Латвії» (Kononov v. Latvia) [ВП], заява № 36376/04, п. 185, ECHR 2010).

Говорячи про «закон», стаття 7 Конвенції посилається на те ж саме поняття, що й те, на яке посилається Конвенція будь-де у її тексті, - поняття, що охоплює як закони, так і прецеденти (див., *mutatismutandis*, вищенаведене рішення у справі «Газета «TheSundayTimes» проти сполученого Королівства (№ 1)» (TheSundayTimes v. UnitedKingdom (no. 1)), п. 47; рішення у справах «Круслен проти Франції» (Kruslin v. France), від 24 квітня 1990 року, п. 29, Series A № 176-A; та «Касадо Кока проти Іспанії» (CasadoCoca v. Spain), від 24 лютого 1994 року, п. 43, Series A № 285-A). Відповідно Суд завжди розумів термін «закон» у його «сутнісному» значенні, а не у «формальному». Таким чином, він включав до меж цього поняття як акти нижчого ніж закони рівня, так і неписане право (див., зокрема, *mutatismutandis*, рішення від 18 червня 1971 року у справі «Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії» (DeWilde, OomsandVersyp v. Belgium), п. 93, Series A № 12). У підсумку, «закон» - це чинне положення, розтлумачене компетентними судами (див. рішення у справі «ЛейлаСахін проти Туреччини» (<...>) [ВП], заява № 44774/98, п. 88, ECHR 2005-XI)[2].

У своїй практиці Суд визнав, що, як би чітко не було положення сформульоване, у будь-якій галузі права, включно з кримінальним правом, існуватиме неминучий елемент судового тлумачення. Завжди існуватиме потреба у роз'ясненні нечітких норм або тих, що потребують пристосування до обставин, що змінюються. З іншого боку, хоча визначеність є вкрай необхідною, вона може спричиняти надмірну жорсткість, а закон повинен бути здатним встигати за обставинами, що змінюються. Відповідно багато законів неминуче сформульовані у термінах, що тією чи іншою мірою є нечіткими, та тлумачення й застосування яких є питанням практики.

Найбільш значущою гарантією прав людини, встановленою ст. 29 Конституції України, є право на свободу та особисту недоторканність. Відповідно до цієї статті передбачено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочину чи його зупинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом 72 год. має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 год. з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Кожному заарештовано-

му чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого. Зазначена норма Конституції України майже повністю відтворює положення ст. 5 Конвенції.

Так, відповідно до п. 1 ст. 5 Конвенції кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках, як:

- законне ув'язнення особи після її засудження компетентним судом;
- законний арешт або затримання особи за невиконання законної вимоги суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом;
- законний арешт або затримання особи, здійснені з метою припровадження її до встановленого законом компетентного органу на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо є розумні підстави вважати за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою припровадження його до встановленого законом компетентного органу;
- законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- законний арешт або затримання особи, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, чи особи, щодо якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції [3].

У п. 2 ст. 5 Конвенції зазначено, що кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

За приписами п. 3 ст. 5 Конвенції кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями пп. «с» п. 1 ст. 5, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

Згідно з п. 4 ст. 5 Конвенції кожному, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, надано право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Негайний судовий контроль є вагомим аспектом гарантії, закріпленої в пункті 3 статті 5, яка покликана зводити до мінімуму ризик свавілля і забезпечувати верховенство права - один з основоположних принципів демократичного суспільства (див. рішення у справі "Броган та інші проти Сполученого Королівства" Brogan and Others v. the United Kingdom) від 29 листопада 1988 року, п.58, Series A., N 145 B). Викладене констатовано Європейським судом з прав людини в п.214 рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» [4].

Важливим аспектом, з огляду на викладене, є те, що будь-які твердження чи заяви підозрюваного, обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані для доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні (ч. 5 ст. 193 КПК).

Відповідно до практики ЄСПЛ національні органи, передусім суди, повинні тлумачити і застосовувати національний закон відповідно до ст. 5 Конвенції (рішення ЄСПЛ від 10 червня 1996 року у справі «Бенхем проти Сполученого Королівства») [1]. Прецедентна практика ЄСПЛ у скаргах щодо порушення п. 1 ст. 5 Конвенції встановлює вимогу, щоб позбавлення свободи було «законним», зокрема з дотриманням «процедури, встановленої законом».

У цьому аспекті Конвенція відсилає до норм національного законодавства та встановлює зобов'язання забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства, але вона також вимагає, щоб при будь-якому позбавленні свободи забезпечувалася мета ст. 5 Конвенції, зокрема захист осіб від свавілля.

Бібліографічні посилання:

1. Справа «Бенхем проти Сполученого Королівства» Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/895eb1efa4312a8dc22580f8003dfa2d.pdf>

2. Справа "Веренцов проти України" Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_434

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ*

Біденчук Т.М.,
курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АБОРТ – ЦЕ НЕ ПРАВО ЖІНКИ, ЦЕ СМЕРТНА КАРА НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

*Ті що не мають гробу,
бо ніколи не мали колиски*

Переривання вагітності є однією з найгостріших соціальних проблем суспільства, оскільки неможливо визначити, що є першочерговим: право жінки чи право ненародженої дитини.

Так, відповідно до законодавства України найвищою соціальною цінністю є життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека людини. Тож, враховуючи те, що аборт – штучне переривання вагітності є зрозумілою позиція, яку підтримує церква.

Аборти – це явище в світі давно вже не нове. Відмова від дітонародження – це штучно нав'язана ідея українському народу. Постійно сім'ї страждали від кримінальних абортів, з різних причин, а узаконення такого вбивства стає не турботою про життя та здоров'я жінок, а насамперед представляє інтереси держави. Кількість дітей, які загинули від абортів - мільйони. Таких втрат не принесла не одна війна.

Право на життя гарантується безліччю документів, такими як: «Загальна декларація прав людини», «Конституція України (ст.27)» та ін.

Сучасні медичні дослідження стверджують, що після 18-21 дня після зачаття у дитинки починає битися серце. Аборти дозволяють робити найчастіше до 3-го місяця вагітності. В такий термін зачата дитина вже досягає певних розмірів і може рухати своїми ручками, стискати пальці,

* У цьому розділі подано есе окремих учасників конкурсу робіт (у формі есе), присвяченого Б.О. Кістяківському, у 2017 році.

а також повертати голову. Наскільки мені відомо, смерть – це стан, коли зупиняється серце і припиняється діяльність в головному мозку, то як дивитися на те, що до ненародженої дитини застосовують інші критерії? Всім давно відомо і лікарям, і самим жінкам, що коли роблять аборт – вони вбивають людину. Найстрашніше те, що аборти роблять лікарі, які давали обіцянку захищати життя і здоров'я людей, а захищають аборти виключно ті люди, які самі вже народилися. Насправді кожна жінка має можливість стати матір'ю. Та обирати чи стати їй матір'ю чи ні, потрібно ще до того як вона завагітніла. Але коли вона вже в цікавому стані, то вона є вже мамою маленької крихітки, яка розвивається у її лоні. Я вважаю це не припустимо жорстоко вбивати дитя. Наскільки мені відомо під час абортів, дитину не просто дістають з матки матері, а дістаються по невеликим шматкам, адже дитина досягає певних розмірів.

Велику роль у формуванні свідомості сучасних українців лягає на законодавців, які своїми рішеннями тільки затверджують закони, які допускають такі «вбивства». Також, впливають і ті, хто сприяють деморалізації молоді, поширення сексуальної свободи та легковажень материнства.

На мою думку, український народ, все таки зможе досягти прогресу в розвитку країни і простіше буде народити дитину, ніж зробити аборт. Держава зможе краще забезпечити жінок, які опинилися в скрутному матеріальному становищі і пологи в Україні не будуть викликати страх. А в цивілізованому суспільстві нарешті зрозуміють, що батьків повинно бути двоє. Та нажаль, за свої помилки ми ще поплатимось.

Дегтяр В.А.,
курсант 1 курсу факультету
економіко-правової безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕМОКРАТІЯ – НАЙГІРША ФОРМА ПРАВЛІННЯ?

На обрання теми есе мене нашттовхнув вислів Вінстона Черчіля «Демократія – найгірша форма правління, за винятком усіх інших, які пробувалися час від часу», який за багато років вже став крилатим. Хоча насправді британський політик, не перший, хто так вважав. Ще в античні часи характерні особливості даної форми правління описували у своїх

працях давньогрецькі мислителі. Так, Цицерон і Платон критикували демократичний устрій за його нестабільність. Античні філософи вважали, що «народовладдя» дуже швидко поступиться тиранії, оскільки вибір більшості представляє невелика група обраних, які у здійсненні владних повноважень переслідують перш за все власні інтереси. Тобто, питання демократії є актуальним вже протягом декількох тисячоліть і в сучасному світі продовжують тривати дискусії навколо нього.

Розмірковуючи над обраною темою, перші думки є дуже суперечливими: «Як же демократія може бути найгіршою? Це ж вибір народу, а люди самі собі поганого не побажають і таке інше». Але, насправді, не все так просто, як здається і це лише такий, поверхневий погляд, тобто, така надводна частина айсбергу.

Дійсно, в сучасному світі в більшості країн (незалежно від того монархія чи республіками вони є) державна влада здійснюється саме демократичним режимом. В порівнянні з авторитаризмом і тоталітаризмом, очевидно, що демократія має ряд переваг, таких як забезпечення прав людини відповідно до вимог міжнародних стандартів, верховенство права, участь громадян у формуванні державної влади, дотримання законів, політична свобода, свобода ЗМІ та ін. Цей перелік можна продовжувати ще довго. Проте, незважаючи на такі загальні позитивні риси демократії, можна сказати, що не існує єдиної універсальної форми демократії чи якогось демократичного еталону, зразку. Скільки держав – стільки і проявів демократії, кожна з них унікальна, неповторна. Існує, навіть, індекс демократії країн світу (The Democracy Index) – це глобальні дослідження рівня демократії в державах світу, а також, рейтинг, який складається на основі цих досліджень. Цей рейтинг класифікує держави за чотирма типами державно-політичного режиму: повна демократія, недостатня демократія, гібридний режим та авторитарний режим. Такі дослідження ще раз підтверджують, що демократія в кожній країні має свої специфічні та індивідуальні особливості. І де ж та чітка межа, яка б дозволила точно виявити, коли демократія починає регресувати? Звісно, що, наприклад, рівень демократії в таких країнах як Норвегія, Данія, Німеччина, Канада, Сполучені Штати Америки суттєво відрізняється від рівня демократії в Румунії, Молдові, Албанії, Україні.

Варто сказати, що демократія є однією з найбільш складних систем, якій властивий динамічний розвиток. Безумовно, не можна ігнорувати переваги демократичного устрою, але коли ж вони стають насправді реальним благом для суспільства? Дійсно, демократія ґрунтується на участі громадян у здійсненні державної влади, так званому народному волевиявленні. Виникає питання: наскільки свідомо і відповідально люди

реалізують своє виборче право, право голосу? Завжди є відсоток людей, які байдуже ставляться до таких заходів як то вибори чи референдум. Думаю, що такі люди не усвідомлюють чи не хочуть усвідомлювати власну відповідальність за те, в якій державі вони будуть жити завтра. Адже, для того, щоб щось змінити на краще, потрібно завжди починати з себе. Набагато простіше перекласти всю відповідальність на когось (президента, депутатів, державу та ін.), а потім постійно їх критикувати, звинувачуючи у всіх негараздах, не доклавши власне при цьому ніяких зусиль для того, щоб результат міг бути іншим. Інша категорія людей обирає «народних представників» за принципом: подобається чи не подобається. Часто люди довіряють тим декораціям, які бачать перед собою (презентабельний роздатковий матеріал, постійний вплив на свідомість по телевізору та через ЗМІ, так звані «продуктові набори» та ін.). При цьому, навіть, не намагаючись самотійно докласти зусиль та перевірити елементарну інформацію в мережі чи з різних джерел. Наскільки ж свідомим та правильним буде вибір цих людей? Для того, щоб отримати атестат, диплом чи свідоцтво, необхідно здати іспит, щоб підтвердити свої знання. А для того, щоб приймати участь в управлінні державою та вирішенні державних питань, не треба підтверджувати свою компетентність в політичних, економічних, юридичних та інших питаннях. Результати такого вибору будуть очевидними. Тут спадають на думку слова І.В. Гете, який писав: «Ніщо так не відштовхує, як більшість, бо вона складається з купки сильних лідерів, з шахраїв, які пристосовуються, зі слабких, які асимілюються, і з маси, яка рухається за ними, не маючи ні найменшого уявлення про те, чого вона хоче».

Також, складне питання відносно того, що вибір людей, чиї голоси становили меншість, не врахований. То чи не є це в більшій чи меншій мірі політичною дискримінацією цих виборців?

Обмірковуючи висновок, можна сказати, що як концепція, демократія є найоптимальнішою та найпривабливішою з існуючих на сьогодні, але лише з подоланням в державі таких факторів як економічна і соціальна нестабільність, низький рівень правової культури суспільства та його байдужість до подій в державі.

Отже, демократичний устрій суспільства вимагає багато зусиль: соціальних, економічних, політичних, аби стати дійсно кращим. Одним з найголовніших чинників формування є виховання правосвідомого та політичного зрілого суспільства, яке шляхом соціальних перетворень, безпосереднього впливу на політичні інститути, зможе здійснювати владу. Але якщо народ і на далі буде потребувати, виключно, сили, що зможе керувати ним, то про демократичну державу годі і говорити.

Повертаючись до відомої фрази В. Черчіля, хочеться тепер відзначити, що, насправді, вона значно глибша та складніша за своїм змістом, ніж здавалось на перший погляд. І, можливо, якщо цей вислів прочитати вже в контексті всієї його промови, то можна буде говорити про якийсь новий, досі невідомий сенс цього меседжу.

Заїка О.В.,
курсант 1 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ТВАРИН – СПРАВА ЧЕСТІ ЛЮДЕЙ!

*Звірі – це тобі не люди,
з ними домовитися можна*

Це і ще дуже багато різних висловів про тварин викривають одне дуже точне формулювання: хоча тварини позбавлені способу розмовляти, задумуватися й мислити, проте інколи вони представляють більшу цінність суспільству аніж люди. Так як люди, навіть, які не хочуть, роблять те, що не прийнято в цивілізованому суспільстві. Наприклад, Ви хоч раз бачили, щоб люди, які народились і проживають закордоном, приміром у Німеччині, виганяли тварин на вулицю або жорстоко поводитися, кидаючи в них речами, б'ючи їх, калічачи. В багатьох країнах Європи та Америки, до звірів ставляться набагато краще ніж в нашій, так би мовити, цивілізованій країні.

Як нам відомо, то увесь світ запроваджує закони про захист тварин. В яких говориться про те, як господарі, які жорстоко поводяться з тваринами несуть або кримінальну, або адміністративну відповідальність. В Україні, як мені відомо, теж застосовують певні заходи за для збереження життя тварин. Проте мені здається, що на даний момент вони не є ефективними. Майже по всіх містах нашої країни є організації, де волонтери піклуються і захищають права тварин, де люди, які є відповідальнішими можуть і хочуть забрати їх до себе. Але такі організації і притулки потребують сильної підтримки зі сторони держави.

Найважливішою проблемою, або навіть загрозою для життя, в містах нашої держави, я вважаю – поширення безпритульних тварин. Про-

те, нажаль, єдиним виходом для нашої держави в цій проблемі є масове винищення їх. Але ж такий спосіб вирішення проблеми не є ефективним. Адже зменшення тварин на певній місцевості призводить до того, що збільшується кількість доступної їжі. Це призводить до того, що, собаки з інших районів можуть переміщуватися в ті, де «корму», на їх думку, більше.

«В Україні до тварин ставляться, як до речей, – каже активістка зоозахисної організації FERIK Тетяна Гайдамака. – Основна причина стрімкого зростання кількості собак на вулиці – це неправильне поводження людей з тваринами і відсутність стерилізації. В Європі та Америці ці два пункти давно головні. Якщо тварина не є племінною особою з родоводом, то господар зобов'язаний стерилізувати її відповідно до Конвенції про гуманне ставлення до тварин. А у нас багато хто не стерилізує, нібито піклуючись про здоров'я тварини. Але це дурниці! На щастя, останнім часом в Україні з'явилося безліч волонтерів, які займаються цією проблемою» (ukr.segodnya.ua).

Дійсно, в нашій країні з'являються доволі багато волонтерських організацій з приводу захисту тварин, проте вони дуже швидко перестають функціонувати. Адже, як я раніше наголошувала, кошти за для утримування таких притулків дуже мало в державному бюджеті.

Вивчаючи різні погляди про захист тварин багатьох інших країн – можу зробити висновок, що більшість країн Європи вже давно хотіли надати тваринам права. Першими хто запропонував це зробити, це була Іспанія у 2008 році. Проте вона прийняла рішення за для наділення права тільки деяким тваринам, приміром великі людиноподібні мавпи. Парламент держави визнав цю резолюцію дійсною та заборонив проводити досліди та залучення цих тварин у різних телевізійних та циркових розважальних програмах і зробив все за для покращення їх життя.

Поглиблюючись в історію (30-ті роки ХХ століття) можу з впевненістю сказати, що Німеччина стала першою країною, яка видала закон про захист тварин *Tierschutzgesetz*. «В новому Рейху жорстокість до тварин буде заборонена», - наголошував Адольф Гітлер.

Незадовго до цього вівісекція була заборонена, проте через деякий час знову дозволялась, але з деякими обмеженнями. Підкоряючись наказам Гітлера Герман Геринг проголосив, що того моменту буде діяти повна заборона дослідження на тваринах. Втім персональний лікар Гітлера запевнив його у тому, що вівісекція вкрай необхідна науці тогочасної Німеччини. З цієї причини заборона була переглянута, і 5 вересня 1933 презентовані 8 умов для проведення дослідів (зокрема невід'ємна анестезія і лімітування непотрібних досліджень). Примати, коні, собаки

та кішки здобули особливий статус, який не дозволяв застосовувати їх в дослідах, а дозвіл на вівісекцію мала можливість придбати тільки установа, а ніяк не суб'єкт.

Зняття заборони прокоментували таким чином: «це закон будь-якого суспільства - коли необхідно, можна принести в жертву одну особу заради всього суспільства».

Звіряче поводження з тваринами, на жаль, залишається для України повсякденністю. Незважаючи на Закон «Про охорону тварин від жорстокого поводження» у нас є, однак імовірність притягнути винних до відповідальності досить ілюзорна. Безумовно в Україні - мізерні штрафи, які ніяк не лякають і ніяк не гальмують гнобителів тварин. По суті через жорстоке поводження з тваринами враховано найбільший стягнення (ст. 89 КпАП) - аж до 357 гривень. А за муки або вбивство тварин враховане стягнення аж до 3400 гривень або обмеження волі аж до 2 років (ст. 299 ККУ). Але в практиці порушників до відповідальності ніяк не притягають: правоохоронні органи не бажають працювати над даною проблемою, і пускають подібні справи на самоплив.

Мостіпан Ю.О.,
курсант 1 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РІВНІСТЬ VS СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Уявлення людей про рівність і справедливість існують протягом мільйонів років. Можна сказати, що вони є незмінними супутниками людини, оскільки, навіть, первісному суспільству були властиві норми моралі, які теж торкались і рівності, і справедливості. Над цими питаннями розмірковували найбільш відомі мислителі різних епох. І в сучасному світі немає єдиного, універсального рішення щодо того, як же ці поняття розуміти? Чи вони є синонімами, чи протилежні за своєю сутністю? Я вважаю, що певна протилежність, певне протистояння між цими поняттями все-таки є і саме цим міркуванням присвячене моє есе.

Очевидно, що ці категорії є глобальними. Про рівність і справедливість багато розмірковують, про них багато пишуть і дискутують на цю тематику в різних сферах. І ці сфери дуже різні – філософська, юридич-

на, економічна, історична, соціологічна, політична, релігійна та ін. Що ще раз доводить актуальність і важливість цих питань в умовах сьогодення.

Зараз дуже часто ми чуємо і говоримо про рівність прав і рівність обов'язків, рівність жінок і чоловіків, рівність різних можливостей та ін. А як багато чуємо про справедливість прав і справедливість обов'язків, справедливість між жінками і чоловіками, справедливість різних можливостей? Відразу і не пригадаєш. Тут на думку спадає відомий всім жарт: «Як будемо ділити: по-чесному, по-братськи, по-справедливості чи порівну?». І кожному зрозуміло, що це буде чотири різних розподіли. Я впевнена, якщо запитати в людей, що ж таке чесність, братство, справедливість, то в кожного буде своя відповідь на це питання, оскільки кожен має свої уявлення, які залежить від внутрішніх переконань людини. І тільки уявлення щодо рівного розподілу буде більш-менш однаковим. Чи згадати інший приклад, про який нам розповідали, коли є одна порція їжі і потрібно нагодувати маленьку дитину і дорослу людину. І тут, якщо вчинити за принципом рівності, то порцію потрібно розділити порівну на двох. А якщо за принципом справедливості – то дорослій людині потрібно дати їжі більше, оскільки їй необхідно більше, тому що в неї дорослий організм.

Спочатку щодо рівності. Що ж таке рівність? Здається, просте питання, проте тут теж є певні суперечності. Насправді, саме нерівність існує вже від природи. Ми всі народжуємося нерівними, унікальними. І цю унікальність, нерівність ми проносимо через все життя. Ми різні за статтю, в нас різне здоров'я, фізичні і психологічні можливості, кожен з нас має неповторний, внутрішній, духовний світ, ми по-різному висловлюємо свої емоції і почуття, в нас різні життєві цінності і різні моральні ідеали... І кожна людина в цьому неповторна. І для того, щоб зберегти свою унікальність і неповність людині потрібна рівність в природних, невід'ємних правах, необхідних для вільного і гідного існування, таких як право на життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку, свободу віросповідання та ін. Але, часто саме поняття рівності розуміється по-різному, тому що, в одному випадку, за основу рівності приймаються надані рівні можливості, а в іншому – отримані кінцеві результати. На мою думку, саме в залежності від того, що ми приймаємо за основу, говорячи чи розмірковуючи про рівність, таким, як результат, і буде наше сприйняття і розуміння рівності.

Стосовно справедливості. Зазвичай, якщо людина хоче поступити по відношенню до інших справедливо, то її може очікувати негативний результат, спричинений розбіжністю думок щодо ситуації, яка виникла.

На своєму прикладі можу підтвердити ці слова: влітку у мене з моїм тепер вже колишнім товаришем виникла суперечка щодо моєї поведінки по відношенню до нього: вважаючи, що я повинна підтримати його в будь-якій ситуації, незалежно від того, правий він чи ні, він почав ображати мого знайомого, абсолютно впевнений у тому, що його дії будуть схвалені і підтримані, але я, керуючись почуттям справедливості, не підтримала сказаних ним образ на адресу іншої людини, що спричинило його обурення і викликало сварку між нами, наслідком якої стало припинення спілкування. В ситуації, що склалася, він категорично наполягав на своїй правоті, говорячи про те, що в дружніх стосунках немає місця справедливості. На мою думку, це безглуздо. Якщо ми хочемо, щоб у світі існувала справедливість, то маємо удосконалювати свої моральні і духовні цінності, задля більшого розуміння того, що відбувається у відносинах між людьми.

Тобто, виявляється, що справедливість – це більш складне і досить суб'єктивне поняття. Часто людина називає справедливістю те, що вигідно називати саме їй. Навіть, якщо людина говорить «Я об'єктивно оцінюю» чи «Я об'єктивно ставлюсь», все одно ця об'єктивність буде залежати від рівня знань, власного життєвого досвіду, внутрішніх переконань людини. Звісно, що тут ми не можемо говорити про якусь абсолютну об'єктивність, так чи інакше, це буде суб'єктивне ставлення. Я думаю, що справедливість – це коли людина отримує те, чого вона заслуговує. Як на мене, то тотожним поняттям справедливості є чесність. Чесність по відношенню до себе, чесність по відношенню до інших.

Важливо відзначити, що розуміння справедливості змінювалось та еволюціонувало з розвитком людства. І часто справедливість була інструментом в руках правителів, згадати хоча б рабовласницьке суспільство. Чи, наприклад, відому історію про Робін Гуда, який відбирав гроші в багатих, віддавав бідним, при цьому частину залишаючи собі. Чи хотіли б ці люди, які в такий спосіб вершили «справедливість», відчувати цю саму справедливість на собі?

До речі, деякі люди ототожнюють рівність і справедливість, розуміючи ці поняття як практично синоніми з певними, зовсім не суттєвими відмінностями, говорячи що рівність – це така формалізована справедливість.

Підсумовуючи свої міркування на цю тему, хочеться сказати, що рівність і справедливість – водночас і багатогранні, і дискусійні, і життєво необхідні нам поняття. Дійсно, в ідеї справедливості дуже часто присутній елемент або елементи нерівності, оскільки справедливість, на мою думку, необхідно розуміти як певну, необхідну відповідність чи

вимогу між чимось і чимось, наприклад, між правами та обов'язками, працею та винагородою, злочином і покаранням. А рівність, перш за все, це надані рівні можливості. Між ними не можна проводити паралель, оскільки тоді втрачається сенс одного з них, тому що, рівність не означає справедливість!

Пекарчук А.В.,
студент 1 курсу Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА ЗВИЧАЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЄДНІСТЬ ТА АНТАГОНІЗМ

Сучасний світ складається з великої кількості стереотипів, які формувалися впродовж багатьох років. Одним з таких є положення чоловіка і жінки в суспільстві, їх права та обов'язки. Саме цей стереотип сформував досить актуальну проблему сьогодення – гендерна рівність.

Можна навести багато прикладів щодо цієї проблеми. Досить часто доводиться чути, що жінки не можуть займати керівні посади, що їм не місце у політиці, що вони не можуть працювати у сфері пов'язаній з точними науками (моїй знайомій і досі всі дивуються, як вона змогла скласти фізику на найвищій бал і чому вона взагалі її складала, бо вона ж дівчина!). Всі ці приклади формують чоловіки. Але жінки, які постійно наголошують на даній проблемі самі приймають активну участь в її поглибленні. Наприклад, доволі часто вони вимагають від чоловіків поступатися місцем у міському транспорті, допомагати нести важкі сумки, примушують виконувати різні нібито «чоловічі» хатні справи.

Що ж таке гендерна рівність? Чи існує вона в сучасному українському суспільстві? Чи повинна вона взагалі існувати? І чи можливе її існування? Саме ці питання будуть розкриватися в даній роботі.

Хотілося б розпочати з невеликого екскурсу в історію. Поділ праці між чоловіком і жінкою відбувся ще за часів первісного суспільства. Тобто жінка доглядала за домівкою, а чоловік повинен був приносити здобич та охороняти оселю. Суспільство продовжувало розвиватися і чоловіки вже повинні були забезпечувати родину матеріальними благами, працюючи на землі феодала, займаючись ремеслом чи торгівлею

або несли воєнну службу. Жінка так і продовжувала дбати про дітей і добробут у домі. В той час, коли хлопчики йшли до школи, потім до гімназії, дівчата вчилися у матері як правильно виконувати різні хатні справи. Тобто жінки були позбавленні права отримувати освіту. З появою політичної влади і виборів жінки через свою неосвіченість, створену штучним шляхом, не мали права голосу. Саме через це на початку 20 століття виникає жіночий рух за відстоювання цього права, який отримав назву суфражизму. Тут можна процитувати відому фразу першої леді США Ебігейл Адамс : « Ми не почнемо підкорятися законам, у прийнятті яких не брали участь, і владі, яка не представляє наших інтересів». До речі, Ебігейл Адамс вважається першою американською феміністкою. Отже, фемінізм і бажання жінки заявити про себе беруть свої початки з відстоювання виборчого права.

Аналізуючи, деякі стародавні джерела права, наприклад, Закони Ману чи Закони Хаммурапі можна побачити яким гнітючим було становище жінки. Досить відомим є цивільний кодекс Франції 1804 року, який забороняв жінці будь-які майнові права.

Отже, на основі перелічених вище фактів можна з упевненістю стверджувати, що проблема рівності прав між чоловіком і жінкою має суттєве історичне підґрунтя. Але на превеликий жаль історія минає, а стереотипи, які вона формує залишаються і продовжують існувати, створюючи багато суперечностей і проблем у сучасному суспільстві. В 21 столітті жінки можуть на рівні з чоловіками здобувати вищу освіту, працювати і отримувати гідну заробітну плату – це свідчить про можливість рівності між чоловіком і жінкою. Змінюється світ, змінюються традиції і уявлення, а це значить, що світогляд людей на ті чи інші речі також повинен змінюватися.

Дану проблему можна розглядати і з іншої сторони – біологічної. Чоловіки і жінки є абсолютно різними. Вони різняться своєю фізіологією, психологією, фізичними якостями. Це чітко визначені факти з якими безглуздо сперечатися.

Так, ми різні, але чи означає це, що ми не можемо мати рівних прав? Я вважаю – ні. Є різні чоловіки і різні жінки. Завжди можна знайти жінку, яка буде водити авто, вести переговори, складати математичні формули краще якогось чоловіка. В той же час, завжди можна знайти чоловіка, який зможе краще приготувати якусь страву чи створити затишок в оселі. Коли ви чуєте слова шеф повар чи відомий дизайнер який образ виникає у вас в голові? Скоріш за все саме чоловічий, але приготування їжі, чи правильно і гармонійно підібраний гардероб – це жіночі справи. Даний приклад ще раз підтверджує, що суспільство роз-

вивається і багато чого змінюється в положенні чоловіків і жінок.

Майже щодня кожен з нас може стати свідком прояву проблеми гендерної рівності, дивлячись рекламу. Цей жахливий стереотип дістався і засобів масової інформації. Для прикладу, жінка завжди виконує роль дбайливої господині в рекламі пральних і миючих засобів або ефектної красуні в рекламі косметики чи турботливої матусі в рекламі дитячого харчування. Чоловік же відіграє роль сильного і незалежного, рекламує різні інструменти, предмети для рибної ловлі чи міцні алкогольні вироби. Відмінні не тільки ролі, а й предмети та речі, що рекламуються. Маркетологи, створюючи рекламу, спираються на історично сформовані стереотипи, які мають великий вплив на людську підсвідомість звичайного українця.

Сучасна Україна проходить тернистий шлях, намагаючись побудувати сильну, правову і демократичну державу. Досягнення гендерної рівності є одним з ключових моментів при побудові цієї конструкції. Але на відміну від Європи чи Америки про фемінізм в Україні чутно набагато менше. Багатьох українських жінок влаштовує їх положення в суспільстві. Вони згодні берегти сімейний добробут на кошти зароблені чоловіком. Їм не потрібно займати керівні посади чи займатися політикою. Українським чоловікам доволі складно боротися зі складним гендерним стереотипом. Вони точно впевнені в своїй силі і могутності і найголовніше першості перед жінкою. Але споглядаючи за молодим поколінням, можна зробити трохи інші висновки. Багато молодих дівчат не згодні сидіти вдома і виховувати дітей, навпаки вони хочуть працювати, розвиватися та досягати кар'єрних вершин. Не всі, але більшість молодих хлопців підтримують такий вибір дівчат. В молодіжному колі гендерний стереотип перетворюється на звичайний привід для жартів та складання анекдотів.

Отже, можна зробити висновок, що молоде покоління українців зможе нарешті відмовитися від гендерного стереотипу і вирішити проблему рівності між чоловіком і жінкою. Звичайно, що це не простий і швидкий процес, але він вже розпочався, тому залишається лише чекати результатів. Я впевнена, що зовсім скоро Верховна Рада України поповниться амбіційними і впевненими в собі жінками. А чоловіки будуть рекламувати дитяче харчування і виконувати роль турботливого татуса. Звичайно, що добре вихований юнак завжди поступиться місцем в міському транспорті дівчині, але мені здається, що даний приклад свідчить не про проблему гендерної рівності, а історично складені правила етикету і норми моралі.

Соловей І.Ю.,
курсант 1 курсу факультету
економіко-правової безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯН: НА ПРИКЛАДІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТА АНТИДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Чи повинна влада інформувати населення про глобальні події? На сьогоднішній день і час це питання, на мою думку, риторичне. Звичайно, що відповідь повинна бути стверджувальною «ТАК!» «Тоді чому це не було зроблено, коли сталася найбільша техногенна катастрофа ХХ ст. у Радянському Союзі, аварія на ЧАЕС?» – запитаєте ви. Спробую пояснити, висловивши свою суб'єктивну думку.

26 квітня 1986 р. на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної станції стався потужний вибух. Наслідки найбільшої техногенної аварії ХХ ст. відчув не тільки український народ, а й вся північна півкуля земної планети.

Не забуваймо – 1986 рік – це рік коли наша держава (Україна) була республікою у складі Радянського Союзу. А в комуністичному Союзі панував авторитарний/тоталітарний державно-політичний режим. І політика цієї держави була спрямована на приховування інформації від населення. А інформація про аварію мала так чи інакше політичний, ідеологічний та економічний характер.

Перші повідомлення про аварію з'явилися у шведських засобах масової інформації, коли радіоактивна хмара докотилася і до них. А у нас повідомлення про катастрофу прозвучало тільки наприкінці третьої доби (!) після вибуху, у програмі «Время» союзного центрального телебачення. А лише потім це було повторено ЗМІ в Україні! Незважаючи на проголошену гласність, Радянський Союз інформацію про аварію давав дуже скупо, намагаючись зменшити розмір трагедії. Вся інформація була під контролем ЦК Компартії України. З моменту аварії в СРСР існувало два види інформації: урізана - для масового загалу; і негативна - для фахівців.

Через заборонну політику держави у 1986 році були засекречені відомості про справжні причини вибуху на ЧАЕС, про радіаційний фон, про склад суміші, який був викинутий у повітря, про характер руйну-

вань, про ступінь враження людей, опромінення кількості людей, військових. Інформація приховувалась не тільки від населення, а й від самих працівників ЧАЕС.

Для чого було це все засекречувати? Адже це загрожує непередбаченими наслідками. А своєчасне врахування негативного досвіду є гарантією неповторення подібного у майбутньому. Тож для чого існував такий режим таємничості?

- Для уникнення паніки.

- Для того, щоб не підірвати авторитет науки про атомну енергетику, як «пріоритет галузі».

Станом на 06.05.1986р. народу ще не повідомили найголовніше: що трапилось; що робити для збереження здоров'я і життя; які санітарно-гігієнічні умови проживання і харчування людей.

Непроінформовані люди вийшли на першотравневу демонстрацію, беручи зі собою малих дітей. А тоді так палило спекотне згубне радіаційне сонце! Відсутність інформації народ заповняв здогадками, різними плітками, чутками, які саме і породжували ПАНІКУ, страх, тривогу, відчай та депресію.

Постраждалі від ЧАЕС не отримали чіткої інформації про вплив наслідків катастрофи на здоров'я. Це одна з основних причин соціально-психологічної напруги.

Радянські чиновники, на шкоду своїм громадянам, не розуміли, що нічого нема таємного, щоб не стало явним.

Захід звинуватив Радянський Союз у: приховуванні інформації; загрозі радіоактивності зі сходу всьому світу; визнав науково-технічну відсталість СРСР від капіталістичних країн.

На думку науковців, в результаті цієї аварії, в атмосферу було викинуто радіоактивних відходів в 90 раз більше, ніж при вибуху атомної бомби над Хіросімою. Отже, чорнобильська аварія відповідає великомасштабній ядерній війні!

Інформація від держави повинна бути правдивою, а дії влади відлагодженими і не суперечити одна одній, як у після аварійний період на ЧАЕС. Наприклад, після трагедії дія ЗМІ, з одного боку, була спрямована на применшення масштабів і наслідків аварії, а з другого – лунали заклики суворо дотримуватись засобів профілактики впливу радіації на організм і довкілля.

І тільки зі здобуттям Україною незалежності була знята секретність зі всіх чорнобильських документів.

А тепер розглянемо другий випадок техногенної аварії у Японії, де 12.03.2011р. після руйнівного землетрусу і цунамі сталася масштабна

аварія на АЕС «Фукусіма-1».

Ця аварія сталася у час науково-технічного та інформаційного прогресу у демократичній державі. Нам треба брати приклад від чиновників цієї країни, у яких на першому місці є здоров'я та життя людей. Ніякої брехні чи зменшення розмірів наслідків аварії. Все відкрито і чесно.

Дякуючи швидким засобам інформування населення, розміри втрат реально були менші, ніж могли би бути без інформації для людей. На відміну від нас, де трагедію використовують різні політичні партії, велика політика Японії відійшла в бік.

Японці вчинили по іншому. Вони не створювали ніяких служб для того, щоб інформувати світ і заповнювати інформаційний вакуум. Державні ЗМІ довірили інформувати світ іноземним колегам. А самі почали служити своєму народу. Вони зосередилися на тому, щоб задовольнити прагматичні потреби власного населення, а саме:

1. В середині країни інформація була оперативно донесена до населення.

2. В найкоротший термін людям повідомили про те, що відбувається і як діяти.

3. Система голосного оповіщення на вулицях - все працювало безвідмовно і оперативно!

І на кінець - повідомлення про надзвичайні природні катаклізми приходили всім на мобільні телефони. Все діяло максимально автоматично і не вимагало втручання людини.

Отже, зробимо підсумки.

Тоталітарна політика СРСР була спрямована на злочинне приховування інформації. Це призвело до викривленого уявлення населення про події і процес, що мали місце на ЧАЕС. І, як наслідок, падіння довіри до держави.

Влада зобов'язана правдиво і постійно інформувати населення і зберігати його довіру. Її рішення повинні спрямовуватись на його оборону здоров'я та життя. Влада та ЗМІ повинні працювати в унісон і забезпечувати мир і спокій в державі.

Такий порядок дій в екстренній надзвичайній ситуації був проведений керівництвом демократичної Японії.

А суспільство має право на повну інформацію, бо її приховування чи прикрашання викликає не лише протест чи недовіру до дій влади, а й невинуватий ризик для здоров'я та життя населення, яке теж має право на прийняття важливих рішень щодо себе, своєї родини та держави.

Філянin Є.П.,

студент 4 курсу історичного факультету
Дніпровського національного
університету ім. Олеся Гончара

ДРУГА ПОПРАВКА ДО КОНСТИТУЦІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ: ЗМІСТ ДОКУМЕНТУ ТА ЙОГО ФРОНТИРНИЙ ХАРАКТЕР

*«A well regulated Militia, being necessary to the security of a free State, the right of the people to keep and bear Arms, shall not be infringed». [1]
(Second Amendment to the United States Constitution, 1791)*

Розвинена культура володіння, носіння та використання вогнепальної зброї – одне із тих явищ, що яскраво виділяють Сполучені Штати Америки з-поміж інших держав світу. За різними підрахунками на 100 американців припадає від 88 до 101 одиниць вогнепальної зброї. Право на володіння зброєю закріплене в американській Конституції Другою поправкою Біллю про Права 1791 року: «Оскільки добре регульована міліція є необхідною для безпеки вільної держави, право народу на зберігання та носіння зброї не має бути порушеним» («A well regulated Militia, being necessary to the security of a free State, the right of the people to keep and bear Arms, shall not be infringed»).

Друга поправка є справжнім породженням фронтального суспільства Північної Америки XVIII століття, де жорсткі умови життя виховували в людях якості індивідуалізму та свободоловства, а небезпечне оточення створювало необхідність в засобах захисту та існування [2, с. 15-16].

Сьогодні американське суспільство поляризоване ледве не з кожного важливого суспільно-політичного питання, в коло яких входить розповсюдженість вогнепальної зброї серед цивільного населення. В державі наявна велика кількість як прихильників, так і противників такого становища. Точиться багато дискусій стосовно першочергового змісту та значення Другої поправки, доцільності ідей жорсткішого регулювання державою обігу зброї, обмеження доступу населення до певних видів озброєння тощо.

Зосередимо увагу на трактуванні Другої поправки прихильниками жорсткішого регулювання прав на озброєння.

По-перше, наявність в тексті слів «добре регульована міліція» має

означати, що положення про вільне зберігання зброї стосується не всіх громадян, а тільки членів міліції, тобто загонів народного озброєного ополчення. Наприкінці XVIII – початку XIX століття міліція північно-американських штатів мала велике значення в забезпеченні боєздатності держави, а також виконувала функції дружинників, тобто народного правоохоронного органу. Сьогодні в сучасній Америці еквівалентами міліції є професійні американські збройні сили та поліція. Відтак права володіння, носіння та зберігання вогнепальної зброї, закріплені в Конституції, мають стосуватися лише осіб, належних до вищезгаданих інститутів.

По-друге, посилена регуляція державою обігу вогнепальної зброї не суперечить Основному закону, оскільки слова «добре регульована» самі наштовхують на цю думку. Відповідно, накладання урядом обмеження на доступ населенням до певних видів вогнепального озброєння має бути цілком виправданим американським законодавством.

По-третє, американські батьки-засновники склали Другу поправку наприкінці XVIII століття, коли рівень технічного розвитку був помітно нижчий за сьогоднішній. Зброя того періоду представляла із себе в найкращому випадку однозарядний мушкет, скорострільність якого обмежується двома-трьома пострілами за хвилину. Автори документу не могли уявити озброєння XXI століття – автоматичної гвинтівки, що використовує тридцятизарядні швидкозмінні магазини, скорострільність якої залежить від швидкості натискання пальця на спусковий гачок. Знаючи про таку зброю, батьки-засновники ніколи б не дозволили володіння нею населенням, бо це є забагато вогневої потужності в руках цивільних. Звідси випливає, що Друга поправка стосується лише мушкетів та озброєння схожого типу.

Подібне трактування закону прихильниками жорсткішого державного регулювання прав населення на зброю викликає багато сумнівів і справедливої критики. Вищезгадані аргументи засновані на нерозумінні історичного контексту й мети, що стояли за документом, та невмінні правильно прочитати текст, зрозуміти значення слів, а відповідно й змісту всієї поправки.

Почнемо із першої тези. Так, звичайно, в тексті чітко вказано про необхідність добре регульованої міліції. Разом із тим, чітко зазначається, що не може порушуватися право «народу» на зберігання та носіння зброї. Мова йдеться не про право міліції, а саме про право народу. Розглянемо історичний контекст та ідейні витoki. Друга поправка була написана невдовзі після перемоги над Великою Британією у Війні за Незалежність. Правління британців американці вважали тиранічним. Ціл-

ком логічно, що в суспільстві точилися хвилювання, чи не запровадить новий уряд подібний режим з певним плином часу. Такі ж побоювання були і в самих представників нового істеблішменту, адже ми маємо розуміти, що люди на зразок Дж. Вашингтона, А. Хемілтона, Т. Джефферсона, Дж. Адамса, Дж. Мейсона, Дж. Медісона, – це все представники доби Просвітництва, прихильники ідеології класичного лібералізму та гуманізму, виражених в творах Гоббса, Локка тощо. Дана ідеологія відображає теорію суспільного договору, обмеження влади держави над людиною, повагу до особистих невід’ємних природних індивідуальних прав особи, – ідеї, які чудово прижилися на ґрунті американського фронтірного суспільства. Тож не дивно, що в новій вільній державі, яка протиставлялася старій тиранічній, вище наведені персоналії вважали за необхідне забезпечити населення гарантією збереження ним цих прав. Гарантією виступала можливість народу, вразі встановлення урядом тиранії, зчинити збройний опір останньому і відстояти власні свободи. А для цього їм необхідна була зброя. Батьки-засновники вкрай ретельно підбирали слова і навіть розділові знаки, розробляючи Конституцію та Білль про Права. І аж ніяк не випадково вказали про право народу, а не окремо міліції. Адже як казав Т. Джефферсон, автор Конституції: «Жодна вільна людина не повинна бути позбавлена використання зброї» («No freeman shall be debarred the use of arms») [3].

Надалі, розглянемо, що малося на увазі під словом «міліція». Звернемося до промови Дж. Мейсона, співавтора Другої поправки, на Вірджинській ратифікаційній конвенції, 14 червня 1788 року: «Я питаю, сер, що таке міліція? Це весь народ. Обеззброїти народ є найкращий та найефективніший спосіб поневолити його». («I ask, Sir, what is the militia? It is the whole people. To disarm the people is the best and most effectual way to enslave them»)

Під міліцією розумілося все вільне населення Сполучених Штатів, а не визначена структура чи інститут. Тому, переносити текст Другої поправки на сучасний контекст і стверджувати, що дані права стосуються лише армії та поліції, не відповідає ані змісту документа, ані його меті. До того ж прописувати в Конституції положення про те, що військовим та правоохоронним органам необхідна зброя виглядає, щонайменше, дивним. Так само як ідея, що держава не має порушувати права цих органів на зброю, коли дані органи є частиною державного апарату, ним керуються і виконують його вказівки. Тож уряд не має права себе обеззброювати. Нонсенс. Таким чином, встановлено, що в Конституції захищається право володіння та носіння зброї усім народом і це право є індивідуальним, тобто зачіпає кожного громадянина.

Коли термін «міліція» стосується всіх і кожного, постає питання щодо слів «добре регульована». Чи й справді, не є це обґрунтуванням доцільності регуляції державою обігу зброї серед цивільних? В контексті даного документу, його ідейного фундаменту та лінгвістичних особливостей кінця XVIII століття дана теза виглядає сумнівно. В зазначений час слово «regulated» мало декілька значень, серед яких «організований», а в даному контексті ще й «компетентний». Йдеться мова не про обов'язкове державне регулювання міліції, а про її навченість та ефективність. Варто зазначити, що в тексті немає ні слова про військові зобов'язання народу, а лише констатується потреба держави в озброєному населенні, здатного до ведення боротьби. Важливо, що врегулювання урядом можливості міліції (народу) володіти та носити зброю неодмінно вело б до порушення другої частини поправки, в якій сказано «shall not be infringed». Дієслово «to infringe» має дуже широке значення – порушувати, обмежувати, позбавляти, утискати, що проголошувалося недопустимим стосовно народу. Як вже було зазначено вище, слова підбиралися вкрай ретельно і про суперечення змісту тексту самому собі не може йти й мови. Отже, законом не виправдовуються урядові обмеження на володіння та носіння громадянами вогнепальної зброї.

Третя зі згаданих тез проти прав народу на зброю має в собі, мабуть, найслабше обґрунтування та найбільше проблем. Спробуємо стисло викласти основні недоліки даного аргументу:

1. Дане твердження базується не на фактах, а на припущеннях, які складаються лише із суб'єктивних уявлень, не підкріплених доказовою базою. Теза про нездатність авторів усвідомити, що технічні спроможності людства матимуть подальший розвиток, нічим не обґрунтовується. Не можна звужувати дію закону, керуючись таким підходом.

2. Автори знали про існування розвиненого на той час озброєння, яке значно випереджало мушкети за бойовими можливостями. Згадати лише сюжет, як Т. Джефферсон спорядив експедицію Льюїса та Кларка рушницею Жирандонні, яка являла собою летальну пневматичну гвинтівку, здатною до 22-ох пострілів без перезаряджання із точністю і близько недосяжною для мушкета, не створюючи при цьому ні галасу, ні густого диму. Для того часу це є передовою диво-зброєю. Автори тексту були ознайомлені, більше того захоплені нею і не здійснили жодної спроби обмежити доступу населення до подібних речей на законодавчому рівні.

3. Якщо застосувати подібну логіку до інших положень в американській Конституції, то отримаємо наступне. Перша поправка не захищає право свободи слова на телебаченні, в радіомовленні та в інтернеті, оскільки її автори не могли собі уявити подібних речей як і сучасного

інформаційного світу. Відповідно, вони не усвідомлювали потенційну небезпеку неконтрольованого інтенсивного обміну інформації через дані ресурси, доступного ледве не кожному. Через це держава має взяти на себе обов'язок посиленого контролю над теле- і радіомовленням, а також над всесвітньою мережею Інтернет, заради суспільної безпеки.

4. Як вже згадувалося вище, метою Другої поправки є забезпечення збереження свободи у державі, шляхом визнання прав народу на володіння та носіння ним зброї заради протидії виникненню тиранії. З цього можемо зробити висновок, що із зростанням технічного рівня стрілецької зброї, що використовується урядовими силами, має еквівалентно зростати технічний рівень стрілецької зброї доступної цивільному населенню держави заради збереження принципів та ідей, закладених в Другу поправку та Конституцію Сполучених Штатів загалом.

Можна мати різні політичні погляди щодо традиційного американського підходу до питання зброї та цивільного населення. Однак, незалежно від зайнятої позиції стосовно даної політики, необхідно поважати верховенство Конституції в державі, порушення якої має бути неприпустиме. Американський Національний Збройовий Акт (National Firearms Act) 1934 року, так само як Акт контролю за зброєю 1968 року (Gun Control Act of 1968), закон 1986 року (Firearm Owners Protection Act), скасований закон 1994 року (Federal Assault Weapons Ban) та численні спроби адміністрації Барака Обами обмежити права громадян на придбання, володіння, продаж, носіння вогнепальної зброї є порушеннями цієї Конституції. Прийняття законів, що порушують Конституцію, є недопустимим для правового суспільства, однак в Америці це допустили вже не раз. І понині залишається питання, як на далі в США будуть співіснувати обмеження громадянських прав в житті та «the right of the people to keep and bear Arms, shall not be infringed» на папері.

Таким чином, Друга поправка до Конституції Сполучених штатів Америки є плодом інтелектуальної думки епохи Просвітництва сформованої в фронтірних умовах Північної Америки XVIII сторіччя. Друга поправка захищає індивідуальні права на володіння та носіння зброї кожного окремого громадянина США. Ці права не можна порушувати, обмежувати чи утискати. Поправка гарантує доступ населення, не лише до зброї часів створення документу, але й до сучасних зразків. Будь які урядові обмеження доступу громадян до стрілецької зброї суперечать Конституції. Незважаючи на це, протягом XX – початку XXI століття в США було допущено прийняття ряду законів, що порушують дані положення американської Конституції. Це є неприпустиме для правової держави, проте переважна більшість згаданих законів діє й досі.

Бібліографічні посилання:

1. Second Amendment to the United States Constitution [Електронний ресурс] https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm.
2. Тёрнер Фредерик Дж. Фронтир в американской истории / Пер. с англ. — М.: Издательство «Весь Мир», 2009. — 304 с.
3. *The Works of Thomas Jefferson*, Federal Edition, Editor: Paul Leicester Ford, (New York and London, G.P. Putnam's Sons, 1904-5); Vol. 2.

Чуприна А.В.

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОПАГАНДА ЯК СПОСІБ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ви можете помітити, як протягом дня ви вступаєте в суперечки. Кожен день вам необхідно відстоювати свої погляди, свою правду, свою істину. Уникнути цього неможливо. Наприклад елементарно коли людину звинувачують в чомусь, навіть якщо вона не права, але наслідки визнання своєї неправоти можуть негативно вплинути на її майбутнє, вона буде виправдовуватись, іншими словами – переконувати в своїй правоті. Переконуючи інших ми і самі стаємо об'єктом переконання. З екранів телевізорів, радіо, друкованих видань тощо. Нас переконують в тому, що здоровий спосіб життя - це добре, а з іншого боку хтось каже, що «великий» спорт лише шкодить, що тютюнопаління – це погано, але нові електронні сигарети – це добре, тому переходьте на них. Навіть цим есе я намагаюсь переконати, Вас у своїх поглядах, що саме моя думка варта уваги. Тому заперечувати важливість даного питання неможливо.

Початок розвитку мистецтва переконання слід віднести до часів Аристотеля який першим розробив правила ораторського мистецтва, законів переконання та аргументації, сама з цього моменту можна говорити, про те, що наука переконання впевнено закріпила за собою місце.

Однією з форм переконання є – пропаганда. Пропаганда – це форма переконання, що спрямована на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної групи. Як зазначив Фрідріх фон Хайек: «Вся пропаганда служить одній і тій же меті, а кожне з її знарядь і весь апарат організовується так, щоб координованим чином впливати на людей в одному напрямку і в кінцевому рахунку досягти повної уніфікації всіх умов». Найяскравішим прикладом активної пропаганди можна вважати поширення релігії з

моменту її виникнення. Вожді переконували своє плем'я в тому, що сусідні племена вірять в неіснуючих, помилкових богів і тому мають бути підкоренні або знищені. В Середньовічній Європі, церкви активно насаджували багатостраждалим людям, що земне життя – ніщо, істина відплата за їх страждання, добрі вчинки і віру в їхнього бога, воздасться їм після смерті. Тому необхідно вести праведний спосіб життя, слухати свого правителя, або його буде покарано. Згадати лише часи Святої Інквізиції, яка була створення для пошуку і покарання єретиків. До певного моменту це було необхідністю. Людям, для утворення племен, протодержав, а згодом і держав, була необхідна ідея. Ідея в чомусь великому, надлюдському, що вище їхнього розуміння. І релігія прекрасно в цьому справлялась пропагуючи людям беззаперечний авторитет вищих сил, приближених до них і необхідність підкорятись.

Пізніше, з розвитком думки про державотворення, системи органів державної влади, змінами в напрямку політики, розвитком науки змінювались і методи пропаганди. З появою друку вже не було необхідності в використанні великої кількості людей для донесення інформації від публічної влади до населення, було достатньо декілька працівників і друкарські станки. Дякуючи знов ж таки релігії та навичкам читання священних писань. Широко набували популярності агітаційні листівки. Листівка стала однією з постійних форм масової революційної пропаганди, а також широко використовувалися в часи першої та другої світових війн та в післявоєнний час. Листівки з необхідною інформацією скидувались з літаків. Поряд з цим розвивалось радіо і пропагандистська інформація вже доносились прямо в вуха неграмотним верствам населення. Метою такої пропаганди було нав'язування думки про, те що в їхній державі все краще ніж у інших, необхідності об'єднання зусиль задля досягнення загальнозначущої мети чи переконання населення в його самотності та унікальності. Прикладом цього є пропагування фашистських ідей Муссоліні в Італії, або нацистських Гітлером в Німеччині. Які однаково вдало подіяли і призвели до небувалої консолідації зусиль. Варто також згадати радянський союз, з його агітаційними плакатами, пропаганду комуністичних та соціалістичних ідей в той же час розповсюдженням антикапіталістичних поглядів в роки холодної війни, масовості стаханівського руху і так далі прикладів можна привести безліч. А з винайденням телебачення та інтернету пропагувати ставало все легше й легше. Різниця пропаганди в демократичних і не демократичних державах відрізнялась лише ступенем латентності.

В сучасному світі вже ні для кого не в новину так звані інформаційні війни. Для того, щоб вдало маніпулювати населенням пропаганда

здійснюється приховано, адже якщо ви знаєте, що вами намагаються маніпулювати це вже дещо складніше, чи не та? Такі дії можуть вчинюватись в середині держави, та як зовнішні держави. Суть першої полягає в протиборстві партій та політичних сил. Показ невдалої політики одних політичних сил і нав'язування того щасливого майбутнього в яке населення прийде разом з іншою. Що ж до зовнішньої діяльності суть цієї війни полягає в деморалізації протидіючої сторони, продавленні її морального настрою населення, бойового духу війська, та оправдання справедливості власних дій.

Чим же досягається ефективність сучасної пропаганди? Все дуже просто. Перш за все це масовість впливу ЗМІ на населення. Майже в кожного є доступ до Інтернету, або до телебачення. По-друге, сучасні методи маніпулювання дуже сильно відрізняються від тих, що були за часів Радянського Союзу. Зараз викладення інформації відбувається таким чином, що людина сама робить висновок, від цього в неї не складається враження, що їй цю думку нав'язали адже вона сама до неї прийшла. А, по-третє, ЗМІ для сучасної людини виступають зразком думки якої притримується більшість і притаманній людській поведінці, особа буде старатись додержуватись думки більшості. Як зазначила Елізабет Ноель-Нойман людина з меншою ймовірністю висловить свою думку на ту чи іншу тему, якщо відчуває, що знаходиться в меншості, так як боїться відплати або ізоляції – це явище називається «спіраллю мовчання». Цим і пояснюється загальний конформізм серед населення. Тому на такому підґрунті дуже легко щось нав'язувати.

З огляду на історичні факти, приклади сучасної так званої «гібридної» війни проти України можна з впевненістю сказати, що реалії сучасності повністю виправдовують тезис «Хто володіє інформацією, той володіє світом» і ні для кого вже не є секретом, що інформація була, і завжди буде стратегічним ресурсом та важелем впливу який допомагає вести державну політику.

Наукове видання

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЯК ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

*Матеріали круглого столу
(м. Дніпро, 24 листопада 2017 р.)*

У к л а д а ч і:

*доктор юридичних наук, доцент Кучук А.М.,
кандидат юридичних наук, доцент Орлова О.О.*

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуда*
Дизайн – *В.А. Ситник*

Підп. до друку 29.11.2017 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк трафаретний.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 6,25. Обл.-вид. арк. 6,75.
Тираж 50 прим. Зам. № 08/15-зб.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013

ПП «Ліра ЛТД»
49000, м. Дніпро, вул. Наукова, 5, тел. (056) 731-96-57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 188 від 19.09.2000 р.